

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ДОНБАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

Актуальні питання сучасної педагогіки

Збірник наукових праць
(виходить два рази на рік)

Випуск 4

Слов'янськ – 2017

УДК 37(06)
ББК 74.00я43
А437

Друкується за ухвалою Вченої ради
Державного вищого навчального закладу
«Донбаський державний педагогічний університет»
(протокол № 5 від «22» грудня 2015 р.)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Білецький О.А. – кандидат педагогічних наук, доцент
Євтух М.Б. – Академік АПН України, доктор педагогічних наук, професор
Крутогорська Н.Ю. – кандидат педагогічних наук, доцент
Кузьміна О. В. – доктор педагогічних наук, професор (відповідальний редактор)
Курінна С.М. – доктор педагогічних наук, професор
Лазаренко Д.О. – доктор економічних наук, професор
Набока О.Г. – доктор педагогічних наук, професор
Омельченко С.О. – доктор педагогічних наук, професор
Плюхіна Н.П. – старший викладач
Роганова М.В. – доктор педагогічних наук, професор
Саяпіна С.А. – кандидат педагогічних наук, доцент
Солодухова О.Г. – доктор психологічних наук, професор
Шевченко Г.П. – доктор педагогічних наук, професор, директор науково-дослідного Інституту духовного розвитку людини

А437 Актуальні питання сучасної педагогіки : збірник наукових праць / [За заг. ред. проф. О.В Кузьміної]. – Вип. 4. – Слов'янськ : Вид-во Б.І. Маторіна, 2017. – 96 с.

Збірник наукових праць містить статті науковців з актуальних проблем педагогіки. Мета видання – висвітлювати результати сучасних досліджень у педагогічній науці, поширювати новітні знання і технології серед освітян. Опубліковані матеріали можуть бути корисними вітчизняним і зарубіжним науковцям, викладачам, аспірантам і докторантам, студентам педагогічних вищих навчальних закладів, учителям і вихователям, усім працівникам освітньої галузі.

УДК37.018.32:316.42-057.874

КУЗЬМІНА О.В.

доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки ДВНЗ «ДДПУ»

kuzmina_ev@list.ru

ЯН АМОС КОМЕНСЬКИЙ – ФУНДАТОР ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ

Стаття присвячена видатному педагогу Яну Амосу Коменському, який багато уваги приділяв моральному вихованню та шкільній дисципліні, був переконаний, що освіта людини повинна сприяти підвищенню її моральності, формуванню мудрості, помірності, мужності й справедливості – головних моральних якостей гуманної людини.

Ключові слова: Я. А. Коменський, школа, учень, навчання, виховання, мораль.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Ян Амос Коменський належить до числа тих історичних осіб, які своїми творіннями і беззавітним служінням народу знайшли славу, любов і визнання. Я. А. Коменського не випадково називають Ньютоном педагогіки, Коперником педагогіки, Колумбом педагогіки, учителем народів, батьком нової педагогіки. Коменський ставив і розв'язував найважливіші педагогічні проблеми не умоглядно, а виходячи з власної педагогічної практики, з тривалих спостережень над нею, зводив своє педагогічне вчення, ґрунтуючись на практиці і теорії виховання у всіх народів і часів

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена

стаття. Велика заслуга Коменського полягає в тому, що у своїх творах він дає такі фундаментальні вказівки, які далеко випередили практику свого часу. Величезна педагогічна мудрість і наукове передбачення – ось чим пояснюється той факт, що вчення Коменського зберігає свою актуальність і в наш час. Це засвідчують у своїх дослідженнях такі науковці, як: Р. Альт, А. Вихрущ, М. Євтух, Л. Калмикова, А. Красновський, Д. Лордкіпанідзе, та ін.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – дослідження та аналіз педагогічної спадщини Я. А. Коменського.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтування здобутих наукових результатів. Все своє життя Я. А. Коменський присвятив створенню нової школи. Ще в XVII столітті він докладно описав у своїх працях сучасну школу: урок, навчальний рік, чверть, дзвоник, підручник, щоденник, наочне приладдя, парту, наганяй від учителя, обов'язкові предмети для вивчення.

Я. А. Коменський запровадив вікову періодизацію розвитку дітей і, згідно з нею, систему шкільної освіти та її зміст. Він запропонував таку періодизацію в системі народної освіти: дитинство, отрочтво, юність, змужніння. Кожний період триває 6 років.

Саме Коменський увів поняття навчального року з поділом його на чверті та канікули, запровадив перевідні іспити в кінці року, різні види контролю й перевірки успішності учнів, розмірковував про організацію навчального дня в школі. Велика його заслуга в тому, що він запровадив класно-урочну систему навчання; вимагав починати навчання в школах щороку в один день і час; старанно розподіляти навчальний матеріал за роками навчання, одночасно вчити певну кількість учнів (клас) і переводити їх з одного класу до іншого. Класно-урочна система навчання утвердилася в школах усього світу.

Я. А. Коменський створив нові підручники замість застарілих середньовічних. Найвідоміші з них – «Відкриті двері мов і всіх наук»,

«Видимий світ у малюнках». Вважав, що підручники мають бути окремими для кожного класу, доступними для розуміння учнями, написані гарною мовою, відповідати віковій дітей; у них не повинно бути нічого зайвого.

Видатний педагог багато уваги приділяв моральному вихованню та шкільній дисципліні, був переконаний, що освіта людини повинна сприяти підвищенню її моральності, формуванню мудрості, помірності, мужності й справедливості – головних моральних якостей гуманної людини. До основних засобів морального виховання відносив приклади порядного життя батьків, учителів, товаришів, вправи, привчання, дисципліну. Особливу увагу звертав на шкільну дисципліну, яку розглядав і як незмінний порядок шкільного життя, обов'язковий для всіх, і як умову правильної організації навчання й виховання, і як систему покарань, засіб впливу на школярів («школа без дисципліни є млин без води»). Головним засобом дисциплінування вважав авторитет учителя, у крайніх випадках допускав і тілесні покарання (за богохульство, за вперту неслухняність і свідому непокору вчителю, за пиху, недобррозичливість, відмову допомогти товаришеві в навчанні).

Я. А. Коменський наголошував на тому, що успіхи школи в навчанні й вихованні учнів залежать передусім від учителя. Ця професія є «найпочеснішою під сонцем», а тому «найкращі з-поміж людей нехай будуть учителями». Педагог повинен любити свою справу, бути працьовитим, ентузіастом, сповненим життя, діяльним і чуйним, любити учнів, ставитися до них по-батьківськи, бути високоосвіченою людиною, живою бібліотекою і завжди прагнути до збагачення своїх знань і досвіду, добре володіти методикою передавання знань учням. У педагогові він бачив не лише вчителя, а й вихователя.

Ян Амос Коменський, який народився 28 березня 1592 року в Південній Моравії (Чехія), неподалік від міста Угерськи-Брод у Моравії. Батько Коменського – Мартін Коменський був досить заможною людиною,

користувався повагою співгромадян і належав до релігійної громади «Чеських братів» – послідовників гуситського протестантського руху. Саме він, займаючись навчанням маленького сина вдома (головним чином, за Біблією), прищепив йому любов до знань і розумових занять.

Коли Коменському було 16 років, він вступив до латинської школи. Судячи з пізніших зауважень, він уже тоді почав аналізувати й розуміти, що існуюча система освіти, її організація та методи викладання, успадковані від догматичної середньовічної школи, малоефективні й не сприяють розвитку в учнях любові до знань. Пізніше він назвав свої шкільні роки втраченим часом. Цей особистий негативний досвід рано спонукав Коменського зайнятися вдосконаленням системи шкільної освіти. У 1611 році керівники «Чеських братів» направили здібного юнака на богословський факультет Карлова університету в Празі, а пізніше – до Гернборнського університету в Німеччині. Там молодий чех познайомився з творами багатьох мислителів античності й доби Відродження, увійшов до сфери європейської культури. Особливо виділяв Коменський праці філософа Платона, зокрема ідею про те, що для отримання істинної мудрості необхідно розвивати власну мову. Досі чеські вчені відзначають внесок Яна Амоса у розвиток сучасної літературної чеської мови, зокрема, його роботу «Мудре красномовство». Улітку 1613 року Коменський здійснив подорож Північною Європою і того ж року записався до числа слухачів знаменитого Гейдельберзького університету, де провчився близько року. Там він почав роботу над повним словником чеської мови («Скарбниця чеської мови»), але хвороба змусила його припинити заняття. І 1614 року хворий, без грошей молодий Коменський пішки повернувся на батьківщину.

З цього часу починається практична педагогічна діяльність 22-річного Коменського. Він постійно займався самоосвітою, уважно читав твори гуманістів тієї доби, а головне – глибоко вивчав процес навчання в школі і незабаром почав його реформувати заради того, щоб зробити цей процес

привабливим для дітей, який пробуджує в них інтерес до знань. Він сміливо порушував традиційні канони тогочасного шкільного життя: широко використовував те, що сьогодні називають «наочність», водив учнів на прогулянки на природу, знайомив їх не лише з книгами, але й з реальним життям, з предметами і явищами, які оточували їх.

Під час Тридцятилітньої війни (1618–1648) Я. А. Коменського переслідували, і він був вимушений покинути батьківщину разом із частиною общини та поселитись в польському місті Лешно, де керував братською школою, а потім був обраний єпископом. Під час переслідувань Коменський не раз втрачав усе своє майно, загинув ряд рукописів-творів Коменського, померли його дружина і діти.

У 1630 р. Я. А. Коменський завершив працю «Материнська школа», яку присвятив дошкільному вихованню дітей у сім'ї. Він розглядав правильне дошкільне виховання, по-перше, як засіб охорони дітей від шкідливих, випадкових, неправильних впливів на них і, по-друге – як міцну основу для всього наступного виховання. Материнська школа в розумінні Коменського, – це сім'я, де протікає все життя дитини від народження до 6-ти років. Він вважав, що без хорошого початкового виховання дитини в сім'ї рішуче постраждає все наступне виховання і освіта людини.

У Лешно в 1631 р. Коменський склав книгу для навчання «Відкриті двері до мов усіх наук», а у 1632 р. було завершено його основний твір «Велика дидактика», які зробили ім'я Коменського відомим в усьому світі. У 1641 р. на запрошення англійського парламенту Коменський їде в Лондон. Парламент прийняв постанову про організацію вченої колегії для впровадження ідей Коменського. Але в Англії починалась громадянська війна і цей план не було здійснено. У 1642–1647 рр. Коменський за дорученням шведського уряду підготував підручники з методики викладання мов: «Вступ до латинської мови», «Зал латинізму», «Найновіший метод мов».

Протягом кількох років він керував школою в Угорщині (1650–1654), куди також був запрошений як відомий педагог. Тут він уклав підручник «Видимий світ у малюнках» (1654) – перший підручник, побудований за принципом наочності. Коли у 1656 р. під час шведсько-польської війни м. Лешно було спалене, Коменський знайшов собі притулок в Нідерландах, в Амстердамі, де написав 7 томів величезної праці «Загальна порада про виправлення справ людських» (понад 3000 стор.), в якій накреслив гуманну і демократичну програму реформи людського суспільства (Пансофія – загальна мудрість, Пампедія – загальне виховання, Панглотія – загальна мова, Панортозія – загальне управління тощо). Тут він висловлює ідею створення міжнародних організацій, які турбувалися б про збереження миру в усьому світі і про розповсюдження освіти серед усіх народів. Підсумок свого життя Коменський підвів у праці «Єдино необхідне» (1662).

Помер Коменський 15 листопада 1670 р. на чужині і похований поблизу Амстердама (Нідерланди). Педагогічні погляди Я. А. Коменського величезною мірою вплинули на розвиток світової педагогіки і шкільної практики.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Всього, за своє життя Ян Амос Коменський написав понад 250 творів, присвячених одній темі – освіті Homo sapiens. І був глибоко впевнений в тому, що загальна освіта, створення нової школи допоможуть виховувати людей в дусі гуманізму, солідарності, взаєморозуміння.

Минуло понад 400 років від часу виходу в світ творів Я. А. Коменського, але всі вони зберігають своє величезне значення для педагогічної науки. Я. Коменський – не лише історія, це й наша сучасність, бо його ідеї, критично переосмислені, увійшли в систему української педагогіки, українського національного виховання. Українські освітяни в спадщині Я. А. Коменського знаходять безцінний скарб для творчої праці в такий складний і відповідальний час.

Література

1. Материалы науч. сессии АПН РСФСР, посвящённой 300-летию опубликования собрания дидактических трудов Я. А. Коменского (13-14 декабря 1957 г.), М., 1959; (рос.)
2. Альт Р., Прогрессивный характер педагогики Коменского, пер. с нем., М., 1959; (рос.)
3. Лордкипанидзе Д., Ян Амос Коменский, М., 1970; (рос.)
4. Kvačala J., J. A. Comenius. Sein Leben und seine Schriften, В., 1892; (нім.)
5. Sesja naukowa w Lesznie w czterechsetna rocznica powstania Gimnazjum_ i w trzechsetna wydania «Opera didactica omnia» J. A. Komeńskiego, red. Kurdybacha, Wrocław — Warsz., 1957;(пол.)
6. Heyberger A.. J. A. Comenius (Komenský). Sa vie et son oeuvre d'éducation. P., 1928; (фр.)
7. Novák J., Hendrich J., J. A. Komenský. Jeho život a spisy, Praha, 1932: Young R. F., Comenius in England, Oxf., 1932; (чеськ.)
8. Kopecký J., Patočka J., Kyrašek J., J. A. Komenský. Nástin života a díla, Praha, 1957; (чеськ.)

УДК 37.01.„16”

ЛЯХ Г. Р.

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки ДВНЗ «ДДПУ»,
glyakh16@gmail.com*

Я. А. КОМЕНСЬКИЙ ПРО РОЛЬ УЧИТЕЛЯ У НАВЧАННІ ТА ВИХОВАННІ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ

У статті зосереджено увагу на ролі вчителя у навчанні та вихованні дітей, яку підіймав у своїх творах Я. А. Коменський. У його працях зафіксовано чіткі та конкретні вимоги до вчителя, якого він вважав ключовою постаттю у школі. Підкреслено, що серед вимог на першому місці стоять знання вчителя та його вміння співпрацювати з учнями з метою передачі їм знань, розвитку їхніх розумових здібностей та формування світогляду.

Ключові слова: Я. А. Коменський, вчитель, Нова доба, нова школа, навчання і виховання підростаючого покоління, процес пізнання.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У всі часи на вчителя покладалися відповідальні завдання з підготовки молодого покоління до життя і праці, а отже, і пред'являлися високі вимоги – відповідно до суспільних потреб. Адже від підготовки вчителя, його соціально-педагогічної активності, компетентності, особистісних якостей залежить доля підростаючого покоління і країни. Першим, хто збагнув це, був чеський педагог Я. А. Коменський, якого вважають засновником педагогіки як науки. Він не просто створив концепцію нової школи, але й поставив питання про роль учителя у ній, окресливши вимоги до нього. Сьогодні роль учителя у навчально-виховному процесі помітно змінюється, та все ж традиційні його ролі залишаються актуальними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Педагогічна спадщина Я. А. Коменського завжди привертала увагу дослідників, оскільки у ній закладено основи педагогіки як науки. У працях А. Вихруща, В. Вихрущ, О. Гончарової, М. Євтуха, О. Замашкіної, Л. Калмикової, Б. Мітюрова, Д. Скільського, В. Струманського досліджуються різні аспекти педагогічної діяльності видатного педагога та його педагогічні погляди. Вони засвідчують не тільки глибокий інтерес до спадщини великого педагога, але й актуальність його педагогічних поглядів.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета даної статті полягає у з'ясуванні ролі вчителя у навчанні і вихованні підростаючого покоління у педагогічній спадщині Я. А. Коменського.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. Нова доба (XVII–XIX ст.), яка характеризується розвитком промисловості і торгівлі, зародженням нових суспільних класів (буржуазії і пролетаріату), розвитком природознавства і нової філософії, висунула на порядок денний формування нової людини, повної сил, оптимізму, знань і здатної використовувати свої знання у житті, змінювати сили природи.

Багато представників педагогічної думки того часу вбачали в освіті, навчанні і вихованні людей єдиний шлях до кращого майбутнього. Першим відгукнувся на потреби суспільства Я. А. Коменський – він зрозумів, що школа перестала відповідати потребам часу, що перешкоджало просуванню суспільства на шляху прогресу.

Вказуючи на вади сучасної йому школи, Я. А. Коменський задумав створити нову школу або істотно реформувати стару шкільну систему. Нова школа, на його думку, мала стати школою загальної мудрості, в якій учні

засвоювали б переважно пансофічні (загальні) знання, тобто одержували політехнічну освіту. Це мала бути певна «майстерня для виробництва людей», «де освіта дається всім, де вивчаються всі предмети, потрібні для нинішнього і майбутнього життя...».

Найбільшим винаходом людства у галузі виховання і навчання підростаючого покоління є класно-урочна система навчання. Виникла вона у братських школах України (кінець XVI – початок XVII ст.). Я. А. Коменський перейняв її, удосконалив і теоретично обґрунтував. Однією з умов правильної організації навчальної роботи з великою кількістю учнів (що набувало дедалі більшої актуальності) педагог вважав одночасну роботу вчителя з усім класом. Відтак постало питання про вчителя, його підготовку.

Отже, у педагогічній спадщині великого педагога ми знаходимо не тільки думки про те, яким повинен бути навчально-виховний процес у школі, а й яким повинен бути вчитель, щоб організувати цей процес відповідно до вимог суспільства.

Так, у праці «Закони добре організованої школи» педагог пише про вчителів, як про душу і серце виховання. Тому вони поставлені на почесному місці. Учительська професія для Я. А. Коменського – найкраща посада, «вище якої не може бути під сонцем» [2, с. 154].

Намагаючись реформувати сучасну йому школу відповідно до вимог часу, він поклав на вчителя дуже велику відповідальність – перетворення суспільства шляхом належного навчання і виховання підростаючого покоління. «Для кожного людського віку, – пише він у «Панпедії», – необхідно запровадити свої ШКОЛИ, створити свої КНИГИ і поставити своїх НАСТАВНИКІВ, щоб усе було панпедичним, тобто слугувало всебічному удосконаленню всіх людей» [1, с. 105].

Актуальною зараз звучить думка Я. А. Коменського про те, що дуже важко підшукати відповідних учителів. Тому що «ніхто не може зробити людей

мудрими, крім мудрого; ніхто – красномовним, крім красномовного; ніхто – моральним чи благочестивим, крім морального і благочестивого; ніхто – математиками, природниками чи метафізиками, крім знавців цих наук. Словом, ніхто не може зробити іншого пансофом – всемудрим, крім того, хто сам є пансофом» [3, с. 94–95].

Головною умовою успішного виконання почесного обов'язку вчителя Я. А. Коменський вважав його покликання і любов до професії: «Учителі повинні знати, бажати і вміти зробити розум усіх своїх учнів мудрим, язик – красномовним, руки – вправними для письма та інших дій, і знову ж таки за допомогою постійних прикладів, настанов і практики» [2, с. 155].

Основне завдання вчителя, на думку Я. А. Коменського, полягає у тому, щоб досягти того, щоб учні засвоїли знання і навички найкоротшим шляхом, міцно і легко, свідомо і активно. З огляду на це вчитель повинен не тільки знати свій предмет, а ще й володіти методикою викладання. Він повинен готуватися до кожного уроку і дбати про добру його організацію, поєднуючи роботу кожного учня і всього класу, щоб забезпечити індивідуальний підхід до учня і водночас – активність усього класу. У своєму творі «Панпедія» (розділ «Пандидаскалія») він пише про те, що універсальний учитель повинен знати ступені пізнання, яких він виділяв 3: інтуїтивна, коли те, що пізнається, сприймається органами відчуттів; порівняльна, коли нове порівнюється з раніше пізнаним і виділяються його основні ознаки; умовиводи і формулювання ідей [1, с. 104]. Відтак ступенями процесу навчання є: I – початок – чуттєве сприйняття, II – продовження – пояснення (словесні пояснення вчителя, узагальнення, абстракції), III – кінець – вправи. Відповідно до цього Я. А. Коменський розрізняв 3 частини уроку (структура уроку): початок – означає відновлення у пам'яті учнів пройденого, опитування і створення цілеспрямованої уваги; продовження – роз'яснення, показ, сприйняття; кінець – оволодіння, використання, вправи.

Саме для вчителів видатний педагог створив «Велику дидактику», у якій виклав основні цілі, принципи і методи навчання і виховання дітей, опанування якими дозволить учителеві вчити «коротко, приємно, ґрунтовно».

Я. А. Коменський закликав учителів враховувати вікові особливості учнів, тобто знати, чого і як слід навчати дитину у певному віці. Саме тому він пропонував «усі школи-каторги, школи-майстерні перетворити у місця ігор», де діти розвивалися б у природному напрямку. З огляду на це великий педагог-гуманіст вважав, що у молодшому віці слід вправляти зовнішні почуття, у дитинстві – пам'ять, у підлітковому віці – уміння розмірковувати, в юності – розум, у зрілості – практику і поводження з речами [1, с. 94]. При цьому слід так організувати процес пізнання, щоб дітям було цікаво, щоб вони все робили із задоволенням, оскільки для дитячого віку корисне асоціюється з приємним. Для цього слід учити дітей поступово, починаючи від найпростішого і зрозумілого для учнів, поєднувати приклади, настанови і практику, вправляти одночасно розум, мовлення, руку, використовувати пізнавальні ігри та змагання.

Одним із основних вимог до організації навчального процесу Я. А. Коменський вважав забезпечення міцності знань, умінь і навичок учнів. Тому і завдання вчителя полягає у тому, щоб кожен вихованець отримав ґрунтовну освіту, щоб усе необхідне було досконало вивчене учнями, щоб людина не забула того, чого колись навчилася. Щоб досягти цього, вчитель повинен учити ґрунтовно, легко, безперервно, захоплююче, зрозуміло [1, с. 89–92].

Нарешті, Я. А. Коменський не вважав добрим того вчителя, який не здатен привертати до себе учнів своєю ласкою, не ставиться до них, як рідний батько, не залучає всіх своїх вихованців до навчальної праці, не вміє збуджувати в них інтерес до знань. «Музикант не б'є кулаком або палицею по струнах, не вдаряє інструментом об стіну, коли струни ліри, цитри або арфи

дають дисонанси, а терпляче налаштовує їх, докладаючи все своє мистецтво доти, доки не приведе струни до гармонії. Так само повинні ми пристосовуватися до властивостей розуму, приводячи розум до гармонії і любові до наук, коли ми не бажаємо з лінивих зробити упертих, із в'ялих – зовсім дурнів» [4, с. 199–200].

Отже, Я. А. Коменський вбачав у педагогові не тільки вчителя, але й вихователя, головне призначення якого полягає у тому, щоб своєю високою моральністю, любов'ю до дитини, знаннями, працелюбністю та іншими високими якостями бути для учнів взірцем для наслідування і особистим прикладом виховувати у них людяність, «благочестя і добрі нрави». «Керівництво тільки словами і розпорядженнями має силу надавати справі тільки слабкий рух», – пише Я. А. Коменський [2, с. 154]. Треба не тільки показувати, куди йти, але і йти самому до наміченої мети. Отже, вчитель повинен бути взірцем для дітей в особистому і громадському житті (у їжі та одязі, у діяльності, поведінці, розмові), вчити їх як у школі, так і за її межами.

При цьому Я. А. Коменський наголошує, що кожен учитель повинен чітко усвідомлювати мету своєї навчально-виховної діяльності – «вчити найнеобхіднішого благочестя, потім благочинності по відношенню до людей і, нарешті, зовнішньої прикраси життя – наук» – і чітко та неухильно йти до неї, використовуючи різноманітні методи і засоби впливу на дітей. Тільки тоді вчитель заслужить повагу і авторитет у суспільстві, коли доведе кожного з своїх учнів до цієї мети [2, с. 156].

Отже, універсальний (професіональний) вчитель, на думку Я. А. Коменського, – це всебічно освічена, моральна особа, яка вміє навчити всіх дітей усього і допомогти їм розвинути свої здібності. Але і сам учитель повинен бути таким, яким бажає зробити дітей, володіти мистецтвом удосконалення людської природи і мати бажання це зробити [1, с. 81]. З огляду на це вихователь повинен бути високоморальним, чесним, почитивим, серйозним,

працьовитим, освіченим, мирним, благодійним, чуйним, відповідальним, любити свою справу і прагнути до розширення своїх знань і досвіду.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Таким чином, Я. А. Коменський вперше науково обґрунтував роль учителя у підготовці молодого покоління до життя у відповідних соціально-економічних умовах. Зважаючи на потребу суспільства у всебічно розвиненій, активній, творчій особистості, від учителів вимагалось, щоб вони були не просто грамотні, мали певні знання і могли навчити інших, а й мали певні моральні якості, педагогічний такт, любили дітей і впливали на них доцільними методами. Від учителя вимагалось не просто передати учням знання, але й розвинути їхні розумові й творчі здібності, сформувати активну, сповнену сил та оптимізму особистість. Я. А. Коменський вважав учителя головною постаттю в школі, вважаючи його прикладом для учнів у всьому – у знаннях, думках, поведінці.

Література

1. Коменский Я. А. Панпедия (Искусство обучения мудрости) / Я. А. Коменский. – М.: Изд-во УРАО, 2003. – 320 с.
2. Коменский Я. А. Законы хорошо организованной школы / Я. А. Коменский // Коменский Я. А. Избранные педагогические сочинения: В 2-х т. Т. 2. – М.: Педагогика, 1982. – С. 133–162.
3. Коменский Я. А. Пансофическая школа / Я. А. Коменский // Коменский Я. А. Избранные педагогические сочинения: В 2-х т. Т. 2. – М.: Педагогика, 1982. – С. 44–98.
4. Коменський Я. А. Вибрані педагогічні твори Я. А. Коменський / Я. А. Коменський. – К. : Рад. шк., 1940. – 248 с.

УДК 37.091.4Ком

ШЕВЧЕНКО В. В.

студентка III курсу філологічного факультету ДВНЗ «ДДПУ»

ЗАГАЛЬНОПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ ЯНА АМОСА КОМЕНСЬКОГО

У статті розглянуто окремі аспекти педагогічної спадщини Яна Амоса Коменського його загальнопедагогічні ідеї, обґрунтовано значущість та актуальність його внеску в педагогічну науку.

Ключові слова: Ян Амос Коменський, педагогіка, виховання, навчання, принципи.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Ян Амос Коменський – основоположник педагогіки як окремої науки. Він першим теоретично обґрунтував основні питання, які визначають педагогіку як науку, зібравши й переосмисливши у своїх творах весь досвід попереднього розвитку теорії і практики навчання та виховання підростаючого покоління. У працях видатного педагога знайшли відображення народна чеська педагогіка, антична педагогічна спадщина, ідеї багатьох передових педагогів та особистий досвід Коменського. Велика заслуга педагога полягає в тому, що у своїх працях він дає такі фундаментальні вказівки, які далеко випередили практику свого часу.

Велика педагогічна мудрість і наукове передбачення – ось чим пояснюється той факт, що вчення Коменського зберігає свою актуальність і в наш час.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми котрій присвячується означена стаття.

Цією проблемою займалися такі вчені як М. Арцишевська, М. Бечкова, А. Джуринский, Я. Квачала, В. Кларін, В. Кравець, В. Кортгаазе, Д. Лордкіпанідзе С. Марчукова, Я. Паточка, А. Піскунова, Й. Полішенський, С. Соучек та ін.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – проаналізували окремі аспекти педагогічної спадщини Я. А. Коменського, обґрунтувати значущість та актуальність його внеску в педагогічну науку.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. Ідея створення цілісної педагогічної теорії виступає у системі поглядів Коменського як частина загального плану вдосконалення людства. У його багатій педагогічній спадщині, і передусім у «Великій дидактиці», розглянуті всі найважливіші питання педагогічної науки. Коменський прямо не дає визначень головних понять педагогіки, але його точка зору щодо їх тлумачень очевидна. Так, наприклад, Коменський не дає визначення педагогіки, але зі змісту його праць ясно, що педагогіку він розуміє як науку про виховання дитини; педагог не дає визначення уроку, але з його творів ми вільно виводимо розуміння уроку як форми організації навчання.

Коменський першим з педагогів послідовно обґрунтував принцип природовідповідності у вихованні. Він розглядав людину як частину природи. Людина складається з усіх основних елементів природи, вона – світ у зменшеному вигляді, мікрокосмос. Оскільки це так, то і розвивається людина за спільними з природою законами, відповідно до яких повинен будуватися навчально-виховний процес.

Коменський першим піднявся до усвідомлення наявності особливих законів у вихованні й навчанні. У своїх творах він намагався визначити ці закони, причому робив це шляхом проведення аналогій із закономірностями, що діють у природі. Для прикладу: у природі збираються дерева в лісі, трава в полі, риба в морі, отже діти повинні бути зібрані в школі. Але Коменський

обґрунтовував принцип природовідповідності у вихованні не на підставі спостережень над життям рослин і тварин, а на підставі свого педагогічного досвіду і намагався використати у процесі виховання природні, вікові та психологічні особливості дітей.

З нового погляду на людину та з позицій щодо ролі виховання Коменський виводить ідею загальної освіти. Єдиним доцільним засобом реформування суспільства він називає зразкове виховання молоді. Він приходить до думки, що людина стає людиною лише завдяки вихованню. Справу виховання молоді покладає на школи, тому вся молодь повинна відвідувати школу.

Педагог виводить мету і завдання виховання: підготувати людину до майбутнього життя на небі, а також до справжнього життя на землі.

Така підготовка має три ступені (триєдине завдання виховання):

1) оволодіння мудрістю (все знати про себе і речі навколишнього світу) – цьому сприяє розумове виховання, освіта;

2) оволодіння добродієністю (зовнішня і внутрішня вихованість) – досягається через моральне виховання;

3) оволодіння благочестям (внутрішнє богошанування, зв'язок з Богом) – здійснюється шляхом релігійного виховання.

Коменський розробив ґрунтовне вчення про школи, важливими компонентами якого є вікова періодизація розвитку дітей, система шкіл, зміст освіти та вимоги до організації роботи навчальних закладів.

Освіту, на думку Коменського, слід розпочинати якомога раніше і присвятити їй весь період юності – 24 роки. Даний відрізок часу він розділив на чотири шестирічні вікові періоди: дитинство (0-6 р.), отрочество (6-12 р.), юність (12-18 р.), змужнілість (18-24 р.). В основу такого поділу він поклав вікові особливості дітей.

Кожному віковому періоду Коменський відводив відповідну школу: материнська школа (материнське опікунство, дошкільне виховання у сім'ї); школа рідної мови (елементарна народна школа, створюється у кожній общині, селі, містечку); латинська школа або гімназія (створюється у кожному місті); академія (створюється у кожній державі або великій провінції).

Перші дві школи відвідують усі без винятку діти обох статей; гімназію – хлопчики, у яких прагнення вищі, ніж бути ремісниками; академія готує вчених і майбутніх керівників.

Для всіх шкіл Коменський проголошує принцип єдності і наступності. Кожна школа відмінна від інших своїми завданнями, змістом освіти та організацією роботи.

Материнська школа покликана передусім забезпечити фізичний розвиток дітей, а також дати початки знань всього того, чого людина повинна навчитися протягом життя. На першому місці – фізичне виховання. Але вже з раннього віку потрібно здійснювати моральне, естетичне, трудове, релігійне виховання. Коменський усебічно описав нюанси дошкільного виховання в посібнику для батьків «Материнська школа» – першій в історії книзі такого роду.

Школа рідної мови є загальнодоступною. Навчання у ній відбувається рідною мовою. Термін навчання в ній становить шість років, на відміну від тогочасних початкових шкіл, де термін навчання обмежувався двома-трьома роками.

В організації роботи школи рідної мови Коменський проголошує принцип зв'язку школи з життям. Він розширив зміст освіти у цій школі за рахунок введення реальних предметів: історії, географії, природознавства. Важливим елементом цієї школи є вивчення релігії.

Метою латинської школи Коменський ставить вивчити разом з чотирма мовами (грецька, латинська, єврейська, рідна) всю енциклопедію наук з тим,

щоб дати тверду основу для одержання в майбутньому досконалої освіченості у будь-якій сфері науки.

Крім традиційних для тогочасної середньої школи «семи вільних мистецтв», Коменський пропонує вивчати історію, географію, природознавство, релігію. Він хоче, щоб з латинської школи виходили справжні моралісти і богослови.

Академія завершує і доповнює всі науки, а також передбачає вивчення вищих предметів освіти: богослов'я, філософії, медицини, права.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. За своє життя Ян Амос Коменський написав понад 250 творів, присвячених одній темі – навчанню і вихованню справжньої людини. Він був впевнений в тому, що загальна освіта, створення нової школи допоможуть виховувати людей в дусі гуманізму й солідарності. Ці його думки є актуальними й у наш час, не зважаючи на те, що величезний часовий проміжок віддаляє нас від епохи Коменського. Побудова системи шкільної освіти у відповідності до ідей та принципів чеського мислителя є ідеальним зразком успішного процесу організації навчання, з якого варто черпати та застосовувати ідеї українській педагогічній науці й сьогодні.

Література

1. Коменський Ян Амос. Вибрані педагогічні твори: у трьох томах. Т.1. Велика дидактика / Ян Амос Коменський; під ред. з біограф. нарисом і примітками проф. Красновського А. Л. – К. : Рад. школа, 1940. – 248 с.

УДК [373.2:001.8] (477)"19/20"

САЯПІНА С. А.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки ДВНЗ «ДДПУ»

**ХАРАКТЕРИСТИКА ДЖЕРЕЛЬНОЇ БАЗИ ДОСЛІДЖЕННЯ
ДОШКІЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ У ВІТЧИЗНЯНІЙ НАУЦІ ТА ПРАКТИЦІ
(1960 р. – ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ)**

У статті доведено, що від формування джерельної бази та методики її вивчення залежить якість отриманих результатів і достовірність зроблених висновків. Представлено розподіл джерел, які було використано в ході історико-педагогічного дослідження, за групами: роботи з методології історико-наукового знання, наукознавчі роботи, філософські праці, роботи з проблем методології педагогіки та історії педагогіки; праці з загальних питань історії розвитку вітчизняної педагогіки; автентичні матеріали (монографії, дисертації, статті).

Ключові слова: джерельна база, методологія, педагогічні теорії виховання та навчання, педагогічний часопис, стаття, монографія, дисертація.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Одним із важливих і першочергових завдань будь-якої науки, будь-якого знання, яка претендує на істину науковість, є виявлення та систематизація його джерел. Від формування джерельної бази та методики її вивчення залежить якість отриманих результатів і достовірність зроблених висновків. Якість історико-педагогічного дослідження залежить від технологічної реалізації цієї стратегії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених

раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Поняття історичне джерело, історичне джерелознавство, джерельна інформація, джерельна база висвітлюють у своїх дослідженнях І. Войцехівська, Я. Калакура, М. Ковальський, Б. Корольов, Н. Побірченко, Ю. Святець та ін. У роботах з проблем методології педагогіки та історії педагогіки О. Антонової, М. Басова, М. Богуславського, Л. Ваховського, В. Гінецинського, С. Гончаренка, Е. Днепров, В. Журавльова, Г. Корнетова, Ф. Корольова, Б. Коротяєва, Е. Моносзона, З. Равкіна, О. Сухомлинської, Є. Хрикова, Н. Юдіної, О. Яська та ін. представлено характеристику джерельної бази як системи джерел різноманітних типів, родів, видів та різновидів, що акумулюють оптимальну інформацію про історичний процес, явище, подію.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у характеристиці джерельної бази дослідження дошкільної педагогіки у вітчизняній науці та практиці (1960 р. – поч. XXI століття).

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтування здобутих наукових результатів. Поряд з поняттям історичного джерела в історичному джерелознавстві важливе місце займає поняття джерельної бази, під якою розуміють сукупність джерел, на які спирається історичне пізнання. Довідник з джерелознавства історії України розглядає джерельну базу як сукупність джерел, на які спирається історичне пізнання. Вона включає в себе джерела, що є продуктом людської діяльності, а також ті, що не залежать від неї: природничі, географічні та ін. [4].

За своєю структурою джерельна база нагадує компоненти джерельної інформації. Вона має два основних рівня: а) первісна, або початкова, джерельна база, що сформувалася паралельно з подіями чи невдовзі після них. Ця початкова база внаслідок стихійних лих, соціальних катаклізмів, революцій, воєнних подій, недбайливого зберігання або цілеспрямованих акцій частково, а

інколи й повністю, могла бути втраченою; б) реальна джерельна база — джерельний корпус або комплекс джерел, що зберігся до наших днів.

Джерела, які ми використали в ході свого дослідження, можна розподілити на 3 групи. Перша група – це ті роботи, аналіз яких дав нам змогу розробити методологію дослідження; друга група – це історико-педагогічні дослідження, присвячені загальним питанням розвитку педагогічної науки, а також різним аспектам розвитку вітчизняної теорії виховання й навчання дітей дошкільного віку у період 1960 рр. – на початку XXI століття, персоналіям видатних вітчизняних педагогів і психологів, які працювали в цей період; третя група – це першоджерела, автентичні матеріали – статті, книги та дисертації, надруковані та захищені вітчизняними авторами в досліджуваний період.

У навчальному посібнику «Історія педагогіки України», автор якого – Л. Артемова [2], у розділах V, VI, VIII розглядаються питання щодо розвитку педагогічної думки, освіти, суспільного дошкільного виховання у період кінця XIX – початку XXI століття. Питання розвитку та становлення дошкільної педагогіки як науки не виокремлено у підрозділи, але у змісті авторка розглядає тенденції розвитку дошкільної освіти, напрями і результати досліджень науковців та передовий досвід вихователів, представляє програми для вихователів (1962, 1966, 1971, 1975, 1986) та діяльність наукових шкіл України

У навчальному посібнику «Історія педагогіки. Школа, освіта і педагогічна думка в Україні» (2010) для студентів вищих навчальних закладів (автор І. В. Зайченко) питання розвитку педагогічної науки схарактеризовані у розділах і підрозділах: етап експериментування і новаторства (1920–1933), розвиток психолого-педагогічної науки і педагогічної думки у 20-х рр. XX ст.; розвиток педагогічної науки (1946–1964, середина 60-х – початок 80-х рр. XX ст.). У цій праці, на наш погляд, повно представлено науковий доробок видатних вітчизняних науковців, дослідників, експериментаторів, освітян-практиків за означеними періодами [3].

Оскільки предметом аналізу в нашій роботі були розвиток головних педагогічних теорій виховання та навчання дітей дошкільного віку у 1960 – на початку ХХІ ст., то третю групу джерел склали автентичні матеріали, або першоджерела: монографії, дисертації, статті у наукових збірниках (Москва, Ленінград, Київ), республіканському науково-методичному збірнику «Дошкільна педагогіка і психологія» (Київ), збірниках тез доповідей на республіканських конференціях, семінарах (Київ, Харків, Рівне, Слов'янськ), у матеріалах симпозіумів (Москва), науково-практичних конференцій (Москва, Ленінград, Київ, Рівне, Тернопіль, Умань, Одеса), конференцій молодих вчених НДІ Дошкільного виховання АПН СРСР (Москва), вчених записках у вигляді наукових докладів: Дошкільна педагогіка (Ленінград), Герценовські читання. Дошкільне виховання (Ленінград), у збірниках всесоюзних педагогічних читань (Ленінград), міжвузівських збірниках наукових праць (Москва, Ленінград, Київ, Слов'янськ, Переяслав-Хмельницький, Тернопіль, Рівне, Умань, Одеса, Луганськ, Донецьк) [5].

За кількістю проаналізованих документів на першому місці серед різних видів використаних нами першоджерел знаходяться статті в педагогічних часописах. Кількість і якість опублікованих матеріалів виступають для нас індикатором розвитку дошкільної педагогіки як науки.

У дошкільній педагогіці роль головного часопису належить «Дошкільному вихованню», «Дошкольному воспитанию» (1931 р. «Комуністичне виховання дошкільника»; 1951 р., «Дошкільне виховання»). У досліджуваний період науково-методичний журнал був популярним серед науковців, освітян-практиків.

Наукова монографія – це науково-дослідна праця, предметом викладу якої є вичерпне узагальнення теоретичного матеріалу з наукової проблеми або теми з критичним його аналізом, визначенням вагомості, формулюванням нових наукових концепцій. Монографія фіксує науковий пріоритет, забезпечує

первинною науковою інформацією суспільство, слугує висвітленню основного змісту і результатів дисертаційного дослідження.

Слід розрізняти дисертації на здобуття наукового ступеня, виконані особисто у вигляді опублікованої індивідуальної наукової монографії, та наукові монографії як вид наукового видання. По-перше, дисертація передбачає виклад наукових результатів і висновків, автором яких є особисто пошукач. Монографія – це виклад результатів, ідей, концепцій, які належать як здобувачу, так і іншим авторам. По-друге, дисертація містить нові наукові результати, висновки, факти, а монографія може викладати як нові результати, так і методичні, технологічні рішення, факти, які вже відомі. По-третє, дисертація має визначену структуру й правила оформлення, яких необхідно обов'язково дотримуватись.

Крім наукових монографій, центральне видавництво «Просвещение» (Москва), «Радянська школа» (Київ) в досліджуваній нами період випускало серії «Педагогічна бібліотека», «Бібліотека для батьків», «Бібліотека дошкільного працівника», «ДНЗ+школа», «ОПН: Образование. Педагогические науки» (Москва) та інші. Авторами книжок цих серій були відомі науковці, які висвітлювали у своїх роботах питання формування різнобічної гармонійної особистості дитини-дошкільника, оптимізації методів та форм виховання та навчання дітей дошкільного віку, морального, розумового, трудового, фізичного, естетичного виховання дітей, розвитку дошкільної педагогіки.

Важливими першоджерелами були для нас і збірники наукових праць, вісники академічних установ, вищих навчальних закладів, інститутів післядипломної освіти удосконалення вчителів і т.п. видання. Протягом досліджуваного періоду кількість та якість видань мінялися, часом вони виконували переважно методичні, а не суто наукові функції, але все ж таки саме на їх сторінках співробітники цих установ, викладачі, аспіранти й докторанти публікували результати своєї науково-дослідної діяльності,

порушували важливі питання вдосконалення змісту, форм і методів виховання та навчання дітей дошкільного віку, піднесення педагогічної майстерності.

З 1965 по 1982 рік виходив республіканський науково-методичний збірник «Дошкільна педагогіка і психологія» (видавництво «Радянська школа»), який можна назвати ефективною формою пропаганди найновіших досліджень у галузі дошкільної педагогіки.

Важливою формою презентації результатів педагогічних досліджень є матеріали наукових конференцій. Велике значення конференціям надавав С. Чавдаров. Ще на початку 50-х років він виступив з пропозицією щодо поширення в межах України таких заходів, як науково-методичні конференції, педагогічні читання, наради кращих учителів-предметників, педагогічні виставки. Протягом періоду 1960 рр. – на початку ХХІ століття було проведено сотні конференцій, педагогічних читань різних рівнів. Тематику збірників наукових конференцій і педагогічних читань, а також зміст ряду збірників ми аналізували в ході нашого дослідження.

Монографії, збірники наукових праць, методичні рекомендації, матеріали наукових конференцій і педагогічних читань, науково-популярні педагогічні видання ми об'єднали в одну групу джерел, яку умовно назвали «книги».

Наше дослідження неможливо було також уявити без використання такого цінного джерела, як дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата та доктора педагогічних наук з теорії та історії педагогіки, загальної педагогіки та історії педагогіки, дошкільної педагогіки. Аналіз кількості й тематики захищених дисертацій у різні періоди часу є також необхідним елементом загального аналізу розвитку дошкільної педагогіки як науки.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, від формування джерельної бази та методики її вивчення залежить якість отриманих результатів і достовірність зроблених висновків. Джерельна база неухильно збагачується в результаті пошуку, виявлення

існуючих, але ще не відомих і не залучених до наукового обігу джерел. При відборі джерел було використано принципи: первинна інформація, яка надходить з різних джерел, має взаємно доповнюватись, бути різноманітною та якнайповніше відображати всі аспекти предмета дослідження; дані, які містяться у відібраних джерелах, мають забезпечувати надійність отриманої первинної інформації, тобто вони повинні давати не тільки багатогранну й повну, а й достовірну інформацію; оскільки бажано, щоб результатом аналізу отриманої з первинних джерел інформації були теоретичні узагальнення, то такі джерела мають надавати можливість оптимального охоплення найбільш істотних фактів.

Література

1. Адаменко О. В. Розвиток педагогічної науки в Україні в другій половині ХХ століття (1950 – 2000 рр.) : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 / О. В. Адаменко. – Луганськ, 2006. – 613 с.
2. Артемова Л. В. Історія педагогіки України : підручник / Л. В. Артемова. – К. : Либідь, 2006. – 424 с.
3. Зайченко І. В. Історія педагогіки. У двох книгах. Книга II. Школа, освіта і педагогічна думка в Україні. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / І. В. Зайченко. – К., Видавничий дім "Слово", 2010. – 1032 с.
4. Калакура Я. С. Історичне джерелознавство [Підручник] / Я. С. Калакура, І. Н. Войцехівська, Б. І. Корольов та ін. – К. Либідь, 2002. – 489 с.
5. Саяпіна С. А. Вітчизняна дошкільна педагогіка як наука: становлення та розвиток (1960 р. – початок ХХІ століття): монографія / С. А. Саяпіна. – Слов'янськ, 2016. – 333 с.

6. Сухомлинська О. В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем / О. В. Сухомлинська. – К.: АПН, 2003. – 68 с.

УДК 378.091.2:37.011.3-051](477+100)

КОВАЛЬОВА О.В.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки ДВНЗ «ДДПУ»

ГАВРИШ О.Г.

*кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри іноземної філології
ПВНЗ «Краматорський економіко-гуманітарний інститут»*

ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ ТА ВІТЧИЗНЯНИХ ПЕДАГОГІВ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ

У статті проаналізовано та узагальнено досвід зарубіжних та вітчизняних педагогів щодо підготовки вчителя, доведено необхідність використання цього досвіду для виховання сучасного педагога. Автори висвітлюють функції та вимоги до вчителя, які висувають педагоги – гуманісти та філософи різних часів.

Ключові слова: вимоги до педагога, особистість вчителя, виховання.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Успішне вирішення завдань національного виховання безпосередньо пов'язане з удосконаленням підготовки педагогів. Жодна інша професія не ставить таких вимог до людини, як професія педагога. Суспільство ставить перед вчителем завдання бути не тільки неповторною особистістю, носієм загальнолюдських цінностей, глибоких і

різноманітних знань та високої культури, а й прагнути до втілення в собі людського ідеалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Відповідно до завдань, поставлених перед освітою України в період входження у світовий освітній простір, провідні науковці зосередили увагу на дослідженні шляхів вдосконалення теоретико-концептуальних, психолого-педагогічних та науково-методичних засад навчально-виховного процесу. Серед них можемо виділити В. Андрущенка, який приділяє увагу ролі вчителя в становленні високоосвіченої, гармонійної особистості, у відтворенні і розвитку інтелектуального потенціалу українського суспільства. Ґрунтовні доробки щодо сутності педагогічної діяльності вчителя, його обов'язків та професійних функцій належать І. Зязюну. Він вніс вагомий внесок у дослідження проблеми педагогічної майстерності та її складових. В наукових розробках С. Сисоєвої акцентується увага на такій важливій категорії, як педагогічна творчість учителя.

Формулювання цілей статті (постановка завдання): проаналізувати та узагальнити досвід зарубіжних та вітчизняних педагогів щодо підготовки вчителя.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтування здобутих наукових результатів. Соціальна значущість особистості вчителя, його професійної якості із прадавніх часів хвилювали філософів, педагогів, природознавців. У системі загальнолюдських цінностей ідеальний педагог-наставник виступає як людина, чия праця оточена повагою, пошаною.

Наприклад, згідно з філософсько-педагогічною системою Платона і Аристотеля, досконалий вчитель-наставник має бути орієнтований на виховання гармонійної особистості. І якщо ці мислителі розходились у

поглядах на світобудову, то були єдиними у твердженнях, що естетичне і моральне виховання є свідченням гармонії, реальні вияви якої спостерігаються у спорті, астрономії, математиці та граматиці.

В плеяді видатних педагогів минулого одне із чільних місць належить Я. Коменському, творча спадщина якого багато століть приваблює увагу дослідників. Я. Коменський зазначав, що вчитель повинен мати глибокі і ґрунтовні знання, бути взірцем доброчесності, любити свою справу, а до учнів – ставитись по-батьківському. На думку видатного педагога, саме від учителя, його освіти, знань та вмінь залежать усі успіхи в роботі школи, у навчанні та вихованні учнів. У процесі своєї роботи вчитель має виховувати в учнях поміркованість, мужність, справедливість. Загалом, професію вчителя Я. Коменський вважав надзвичайно важливою, більше того – найпочеснішою.

Вагомий внесок у розвиток педагогічної думки зробив англійський філософ, просвітитель і педагог Д. Локк. Він сформулював принципово важливе положення: навчання виступає засобом розвитку основоположних громадянських, моральних якостей особистості. Тому вся праця і все мистецтво педагога повинні бути спрямовані на те, щоб озброїти вихованця доброчесністю, закріпити її. Локківська концепція морального виховання спрямовувала вчителя на виконання пріоритетного завдання – формування високоморальної людини, громадянина, здатної утверджувати моральні ідеали. Він націлював педагогів на подолання догматизму в навчанні, ратував за переконання як один із методів морального впливу.

Ці педагогічні ідеї були підхоплені і творчо розвинуті передовими мислителями Франції XVIII ст., вони відбилися в педагогічних поглядах і діяльності Ж.-Ж. Руссо.

Педагогічні погляди французького просвітицтва знайшли втілення в романі-трактаті Ж.-Ж. Руссо «Еміль», чи «Про виховання». Сповідуючи принцип природовідповідності, видатний французький мислитель закликав

педагогів завжди аргументувати пояснювальний матеріал достовірними доказами, які б сприяли підтриманню авторитету вчителя. Він наділяв особистість вчителя такими якостями, як доброчесність, щирість, доброта і висловлював бажання, щоб наставник і вихованець перебували в товариських відносинах, що ґрунтувалися б на взаємній довірі.

Вагоме місце в українській педагогічній науці займала ідея вчителя, його роль в житті суспільства. Цим проблемам присвячені праці таких видатних українських педагогів, як Г. Сковорода, К. Ушинський, А. Макаренко, В. Сухомлинський.

Свої погляди Г. Сковорода черпав із народної педагогіки, народної мудрості, з народних поглядів на освіту і виховання. Навчання і виховання повинні стати загальнонародними. Він підкреслює, що виховання посилює розвиток природних можливостей, чим сприяє формуванню «істинної людини». На думку Г. Сковороди, вчитель має виявляти нахили та можливості кожного учня та розвивати їх. Цю думку педагог розвиває у притчі «Вдячний Єродій»: «Хто захоче чомусь навчитися, повинен до того зродитися» [5, с. 305]. Педагог має розкрити духовну природу учня – його здатність до певної діяльності, щоб сприяти самопізнанню, моральному вдосконаленню. Вчитель, вихователь, з точки зору Г. Сковороди, повинен бути нерозривно пов'язаний з народом, крім цієї вимоги вчитель має глибокі знання, відданий своєму народові, гуманний, здатний переконливо володіти словом, терплячий, безкорисний, тактовний, він з повагою ставиться до тих, кого він навчає.

За К. Ушинським вчитель повинен стати живою ланкою між минулим і майбутнім, тому його справа – одна з найважливіших справ історії. Роль і значення професії вчителя педагог визначив так: «Якщо медикам ми довіряємо своє здоров'я, то вихователям ввіряємо моральність і розуміння наших дітей, ввіряємо їхню душу, а разом з тим і майбутнє нашої вітчизни» [8, с. 54]. Відводячи учителеві відповідальну роль у суспільстві, К. Ушинський ставив до

нього великі вимоги. Основою педагогічної системи видатного педагога є принцип народності, тому першою і основною умовою плідної діяльності педагога він вважав його близькість ідеалам і прагненням народу. Вчитель має володіти педагогічним тактом, відповідально ставитися до обов'язків педагога, завжди займатися своїм самовдосконаленням, підвищенням педагогічної майстерності, прихильно ставитися до дітей, ґрунтовно знати педагогіку і психологію. Зміст освіти та вимоги до педагога К. Ушинський виклав у праці «Проект учительської семінарії».

Принципово важливими в українській педагогічній науці були положення, сформульовані А. Макаренком. В наш час знаходять успішне застосування запропоновані ним методика, технологія та організаційні форми навчальної, організаційної і виховної роботи.

В педагогічній системі А. Макаренка перед вихователями ставляться завдання: любити свою професію; бути принциповим, вимогливим, компетентним; глибоко знати інтереси, потреби та особливості вихованців; користуватися авторитетом. Пропонуючи найрізноманітніші форми виховної роботи, А. Макаренко наголошував, що вихователь повинен уникати тільки однієї форми: простого перебування на очах у дітей без всякого діла і без всякого інтересу до них.

А. Макаренко рекомендував переглянути програми педагогічних вузів і технікумів з метою вдосконалення підготовки до викладання та спеціальної підготовки до виховної роботи вчителя. Випускник педагогічного вузу повинен оволодіти більш широким діапазоном знань, незалежно від обраного для викладання предмета. За період навчання у вузі студенти «повинні здобути не тільки спеціальну освіту, а й спеціальне виховання, вони повинні бути організовані, підтягнуті, виховати волю і стриманість, отримати фізкультурну підготовку, взагалі вони повинні бути культурними в усіх відношеннях» [3, с. 303].

А. Макаренко був переконаний, що педагог повинен досконало володіти мімікою, пантомімікою, ораторським мистецтвом. На основі власного педагогічного досвіду А. Макаренко стверджував, що вихователь повинен бути активним організатором, свідомо спрямованим на виховну роботу. Щоб здійснювати ефективний вплив на вихованців, вчитель має бути сміливим, уникати шаблонів, гартувати характер, творчо підходити до навчально-виховного процесу, не уникаючи елементів винахідливості.

Актуальними залишаються і на теперішній час педагогічні погляди видатного українського педагога В. Сухомлинського. Він був переконаний, що вчитель для вихованців може бути одночасно і другом, і наставником. «Ставлення вихованців до особи свого вихователя можна охарактеризувати так: особа вихователя приваблює, захоплює, одухотворяє вихованців цілісністю, красою ідейно-життєвих поглядів, морально-етичних засад. Якщо ви хочете бути могутньою силою, що впливає на колектив, будьте для своїх вихованців, за висловом Тараса Шевченка, апостолом правди і науки, совістю народу» – зазначав він [6, с. 591].

Однією із визначальних якостей вчителя В. Сухомлинський вважав любов до дітей. Любов вихователя до дітей не є готовим почуттям, з яким приходять на ниву педагогічної праці. Її можна досягнути тільки важкою і творчою працею. Гарний вчитель, за думкою В. Сухомлинського, має такі позитивні риси, як освіченість, педагогічний такт, доброзичливість, відчуття прекрасного. Педагог повинен навчити дітей самокритичності, розбудити їх естетичні почуття, вміти тонко проникати в душу вихованців, формувати почуття патріотизму та громадянську позицію. Завданням вчителя є також прищеплення дітям засад гуманізму. В. Сухомлинський зазначав: «Навчити робити добро людині – в цьому частина педагогічної майстерності» [7, с. 552].

У підготовці майбутнього вчителя велике значення надається досконалому володінню ораторським мистецтвом. Вчитель повинен за допомогою живого слова і навчати, і виховувати.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, особистість вчителя досліджувалася і продовжує досліджуватися на основі врахування творчої спадщини класиків зарубіжної і вітчизняної педагогічної думки, синтезу кращого досвіду педагогів-практиків.

Література

1. Андрущенко В. Вища освіта в контексті глобалізації / В. Андрущенко // Дзеркало тижня, 2002. – 26 січня.
2. Зязюн І. Інтелектуально творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти / І. Зязюн // Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи. – К., 2000.
3. Макаренко А. С. С любовью и тревогой. / А. С. Макаренко. – К., 1989.
4. Сисоєва С. О. Діяльність керівника загальноосвітньої школи в розвитку педагогічної творчості вчителів/ С. О. Сисоєва. – К., 1991.
5. Сковорода Г. Вірші. Пісні. Байки. Діалоги. Трактати. Притчі. Прозові переклади. Листи. / Г. Сковорода: Видавництво «Наукова думка». – К., 1983. – с. 542
6. Сухомлинський В. О. Роль особи вчителя в духовному житті колективу та особистості // Сухомлинський В. О. Вибрані твори: В 5-ти тт. – К., 1976. – Т. 1.
7. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором // Сухомлинський В. О. Вибрані твори. – Т. 4.
8. Ушинський К. Людина як предмет виховання // Вибрані педагогічні твори: У 2 т. – Т.1. – К., 1982. – 200 с.

УДК 37.08 + 374.73

БІЛЕЦЬКИЙ О.А.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки ДВНЗ «ДДПУ»

ТАРАСЕНКО В.Д.

студентка I курсу факультету початкової, технологічної та професійної освіти ДВНЗ «ДДПУ»

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРНЕТ-ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛІВ

Статтю присвячено активізації взаємодії всіх учасників освітнього процесу, зокрема діяльності педагогів. Розглянуто зміст та необхідність застосування Інтернет-технологій вчителями. Визначено основні переваги та можливості використання ресурсів мережі Інтернет у професійній діяльності вчителя шляхом їх залучення у мережеві педагогічні товариства.

Ключові слова: Інтернет, Інтернет-технології професійний рівень вчителя, ІКТ, ЦОР, професійне мережеве співтовариство.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. На сьогодні у галузі освіти найбільш динамічно розвивається Інтернет, який широко використовується у шкільній практиці, але поки що у вітчизняній вищій школі впроваджується повільно, хоча і став доступним для використання в освітньому просторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Протягом останнього часу з'явилося чимало досліджень, частково чи

повністю присвячених сучасним проблемам впровадження і використання «Всесвітнього павутиння» в галузі освіти. Так, свої праці цій темі присвятили: В. Беспалько, С. Вітвицька, О. Глузман, М. Громкова, Н. Нікітіна, О. Пехота, С. Подмазін, П. Сікорський, І. Смолюк, В. Стрельников, І. Трайнев тощо.

Змінюються зміст і технології шкільної освіти, умови освітнього процесу. Повинен змінитися й учитель як ключова фігура в системі освіти.

На сьогоднішній момент можна констатувати факт того, що система української освіти переживає період активного навчання вчителів роботі як самим ІКТ, так і властиво роботі в Інтернеті. У той же час, минулі роки переконливо довели, що успішне вирішення багатьох проблем, що встають перед сучасним учителем і будь-яким іншим працівником освіти в справі використання Інтернет-Технологій у керуванні й навчально-виховному процесі, можливо лише у тісній співпраці з колегами. При цьому відбувається інформаційний обмін «здобутками» і «прорахунками» у цій області, що щодня виникають у школі; проводиться спільна творча робота вчителів і учнів над проектами – дослідницькими, творчо-продуктивними, здатними збагатити і зробити значимою навчальну діяльність школярів, підвищити професійний рівень учителя.

Єдиний спосіб допомогти активізації взаємодії всіх учасників освітнього процесу – створення всеукраїнського ресурсу, здатного об'єднати в масштабах країни в єдине інформаційне поле вчителів і учнів у єдиній освітній мережній діяльності – «професійне мережеве співтовариство».

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Саме висвітленням змісту і механізму роботи мережевих педагогічних співтовариств, як однієї з багатьох інтернет-технологій і *присвячена наша стаття.*

Основними завданнями, які ми станемо на меті є розкриття сутності і механізмів організації педагогічних мережевих співтовариств, як одного з видів інтернет-технологій і інструменту професійної діяльності педагогів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтування здобутих наукових результатів. Інтенсивний розвиток інформаційних технологій змінює сучасний мир, змінюються форми спілкування людей. Електронна пошта, факсимільний і стільниковий зв'язок дозволяють у лічені секунди одержати або відправити інформацію з будь-якого місця земної кулі. Люди стають ближче друг до друга, характер взаємин міняється: прискорюється процес обговорення й прийняття рішень з багатьох питань, розширюється коло зацікавлених осіб. Інтернет з його можливостями спілкування по електронній пошті, участі в чатах, форумах, тематичних відеоконференціях, семінарах сприяє віртуальному об'єднанню груп людей по інтересах. У мережі створюються професійні об'єднання й співтовариства. Мережеве співтовариство позначає співтовариство людей, що спілкуються між собою за допомогою мережі Інтернет.

Мережеве педагогічне товариство - це ресурс, створений для спілкування однодумців, педагогів різних регіонів нашої країни, педагогів, які прагнуть поділитися досвідом, посперечатися, розповісти про себе, почерпнути потрібну інформацію [1, с.6].

Цілі співтовариства:

- обмін педагогічним досвідом;
- спілкування з колегами різних регіонів;
- підвищення кваліфікації;
- одержання нових знань.

Ознаки: колектив однодумців.

Види:

- Монопредметні;
- Надпредметні;
- Мультипредметні;
- Обласні, регіональні, муніципальні, шкільні

Форми діяльності:

- дистанційне навчання в рамках співтовариства;
- спілкування у форумах, чатах;
- створення веб-сторінок, сайтів [3, с.210-211].

У мережевих педагогічних співтовариствах використовують наступні форми діяльності:

- Навчальний семінар
- Віртуальна конференція
- Конкурс
- Проект
- Акція
- Віртуальна вечірка
- «Майстерня» або майстер-клас
- Опитування
- Обговорення в чаті
- Фестиваль проектів
- Телеконференція
- Проектувальний семінар

У мережевих педагогічних співтовариствах, можлива підтримка активності, використовуючи наступні засоби:

- Інструмент для створення дочірнього співтовариства, усередині основного;
- Інструмент створення Вікі сторінки;
- Блог;
- Форум;
- Форум зворотного зв'язку між членами співтовариства (внутрішня переписка);
- Фотогалерея;

- Інструмент створення оголошень і повідомлень;

Завдання мережевого співтовариства – організувати дистанційну взаємодію всіх учасників освітнього процесу – адміністраторів освітніх установ, вчителів-предметників, бібліотекарів, а також учнів. При створенні необхідних умов усі учасники мережевого співтовариства будуть виступати в ролі партнерів. Спільна діяльність у мережних співтовариствах покликано привчити людей різного покоління думати й діяти за допомогою мережі.

Звернемося до професійних педагогічних мережеских співтовариств. Такі співтовариства мають певний напрямок діяльності й конкретні завдання:

- формування особистості, конкурентоспроможної й успішної в електронному інформаційному середовищі;
- удосконалювання професійної майстерності педагогічних кадрів різних рівнів;
- удосконалювання системи учбово-методичного забезпечення освіти;
- забезпечення широкому колу зацікавлених осіб відкритого доступу до інформаційних освітніх ресурсів і розв’язання актуальних питань освіти;
- створення мережевого освітнього співтовариства вчених, керівників освіти й педагогів, ведучих роботу з формування змісту освіти й професійного розвитку педагогів ;
- створення моделі багаторівневої адаптивної системи професійного розвитку педагогів і їх методичної підтримки за допомогою Інтернет;
- організація спільної діяльності педагогів, що вчать в єдиному освітньому інформаційному середовищі, розвиток портальних технологій формування інформаційно-освітнього простору;
- організація мережеских дослідницьких лабораторій з надпредметних освітніх технологій (інформаційна культура, бібліотечне обслуговування педагогів і учнів, самоорганізація педагога) і відбиття результатів їх діяльності

в електронних виданнях і Інтернет-версіях засобів масової інформації [4, с. 320].

Важливий напрямок професійної діяльності вчителів у мережі – це, насамперед, діяльність, спрямована на учнів, на розвиток інтересу до предмета, на розвиток їх мислення, творчості, колективізму. Роль учителя в організації навчальної діяльності школярів у мережі дуже велика. Учитель організує своїх учнів для участі в дистанційних олімпіадах, вікторинах, конкурсах і спрямовує діяльність учнів у телекомунікаційних проектах.

Середовище сучасних мережних сервісів дає можливість створювати навчальні ситуації, у яких учні можуть природно освоювати й компетентності, необхідні в XXI столітті. У ході мережної взаємодії можливе створення Центрів Освітніх Ресурсів, їх удосконалювання, розширення спектра освітніх послуг. Існуючі інтернет-технології дозволяють учителям оперативно одержувати необхідну інформацію, розміщену, у тому числі й на сайтах освітнього призначення.

Не менш важливий напрямок професійної діяльності вчителів у мережі – це діяльність, спрямована на самих учителів, на їхню самоосвіту, діяльність, пов'язану з підвищенням кваліфікації.

У створених в цей час співтовариствах педагогів відбиті всі сфери діяльності вчителя в реальності – методична підготовка до уроків, розв'язання педагогічних ситуацій, консультації професіоналів, самоосвіта, участь в Інтернет – конкурсах, проведення методичних семінарів.

Середовище мережних співтовариств дає нам можливість обмінюватися досвідом з колегами за допомогою електронної пошти, web-конференції, форумів і чатів, допомагає нам думати по-новому й виховувати в собі толерантність, критичне й екологічне мислення. Тут можна одержати адекватну оцінку своїх матеріалів і своєї професійної діяльності без упереджень. А це дуже потужна психологічна підтримка, що сприяє професійному росту. Адже

не секрет, учителям самому потрібна мотивація. І робота в глобальній мережі є потужним стимулом для творчого підходу до навчання, самовдосконалення, підвищення кваліфікації.

Ідеї професійної мережевої взаємодії вчителів як засобу особистісного зросту, розвитку здібностей, розкриття індивідуальності, становлення професіоналізму педагога узгодяться з ідеями індивідуально-орієнтованого підходу в освіті.

Мережева взаємодія проявляється в різних формах мережної активності педагогів: створення освітніх сайтів у мережі Інтернет, спільна реалізація програми підвищення кваліфікації, вистава інноваційного досвіду в мережі, онлайн спілкування й взаємодія в професійних мережних співтовариствах різного рівня. Вчителі українських шкіл можуть оцінити і таку можливість роботи в Інтернет, як дистанційне навчання й участь у педагогічних творчих лабораторіях [2, с. 17].

На інтернет-сторінках вчителів, присвячених будь-якому навчальному предмету, можна знайти:

- мінімуми або стандарти освіти;
- рекомендовані МО України або авторські програми;
- кращі поурочні плани;
- методичні рекомендації з використання комп'ютерних технологій і інтернет-технологій на уроці;
- методичні рекомендації з викладання конкретних тем;
- цікаві наукові факти й відкриття;
- варіанти контрольних, тестових і лабораторних робіт;
- навчальну й методичну літературу з навчальних предметів,
- а також анотації нових публікацій (як електронних, так і традиційної друкованої продукції);
- біографії вчених;

- анотовані посилання на Інтернет-Ресурси освітнього призначення;
- цікаві дослідницькі роботи учнів;
- інформацію про конференції, форуми, а також, новини мережі тощо

Таким чином, участь у мережевих співтовариствах дає педагогам можливість:

- поділитися своїм безцінним досвідом в організації проектної діяльності дітей (опублікувати й поширити його);
- одержати консультації з питань організації групової роботи дітей в Інтернеті й використанню мережних сервісів;
- створити скарбничку професійних знахідок;
- взяти участь у семінарах, майстер-класах, дистанційних консультаціях і тренінгах по проблематиці співтовариства;
- розширити коло професійного спілкування;
- обговорити виникаючі професійні питання й проблеми;
- поділитися своєю думкою, цікавими новинами, висловити побажання, що не виключає гарячих суперечок з питанням, що цікавлять співрозмовників;
- підвищити рівень самоосвіти, навчаючись у майстер-класах різного напрямку, у тому числі вивчення новітніх Ікт-Технологій, для практичного застосування.

Професійні співтовариства припускають не просто пасивний перегляд матеріалів і ресурсів, а й активне спілкування на професійному ґрунті. Педагоги-початківці можуть одержати кваліфіковану практичну допомогу, а досвідчені педагоги – поділитися своїми здобутками, ідеями й широко виявити себе в різних проектах і конкурсах, ініційованих співтовариством.

Не дивлячись, що педагоги нашої школи перебувають на самому початку шляху участі в професійних мережевих співтовариствах, учителі вже мають багатий досвід використання мережі Інтернет для пошуку навчальних матеріалів на сайтах освітніх установ, предметних сайтах учителів і, у свою

чергу, поповнюють інформаційну мережу своїми матеріалами шляхом відкриття особистих сторінок на сайті нашої освітньої установи [3, с. 106].

На сьогоднішній день ще існують проблеми, що постають на шляху розвитку мережевого педагогічного співтовариства. Це в першу чергу пасивність, бажання читати, одержувати інформацію, але не публікувати свою. Найчастіше людям є, що сказати, але вони бояться зробити це. Або ж просто вони не бачать сенсу в обговоренні тих або інших проблем, виникає розуміння того, що нічого не можна змінити.

Ще одна проблема – зайнятість учителів і недостатній рівень ІКТ-Компетенції. Як показала практика, мережеві педагогічні співтовариства можуть забезпечити методичну підтримку педагогів в області ІКТ. Створюються форуми, спеціальні рубрики, на якій учителі можуть задавати питання, що цікавлять, по використанню ІКТ у навчальному процесі взагалі, і зокрема про приймання роботи в тому або іншому програмному продукті.

Нові сервіси соціального забезпечення: блоги, форуми, мережеві конференції та майстер-класи – радикально спрощують процес мережної творчості.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Підводячи підсумок, спробуємо вивести загальну думку про роль мережевого професійного співтовариства в системі інтернет-технологій та у професійній діяльності педагога: чим активніше кожен педагог буде працювати в мережі, чим швидше він стане «мережним учителем», тим далі ми просунемося на шляху створення єдиного педагогічного інформаційно-комунікативного простору. Описані можливості Інтернету дозволяють кожному педагогові вибирати свій шлях і технологію їх застосування. У той же час, широке впровадження інформаційних технологій сприяє формуванню єдиного освітнього простору, у який педагог може бути включений сам, як учасник мережевих товариств і як суб'єкт навчання.

Література:

1. Андрущенко В. П. Модернізація педагогічної освіти України в контексті Болонського процесу/ В. П. Андрущенко // Вища освіта України. – 2004. – № 1. – С. 5-9.
2. Волкова Н.В. Формування інформаційної культури студентів індустріально-педагогічних факультетів у процесі фахової підготовки: автореф. дис...на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Наталія Валентинівна Волкова. – Ялта, 2009. – 20с.
3. Гуревич Р.С. Теорія і практика в професійно-технічних закладах: Монографія / Р.С.Гуревич. – Вінниця: ТОВ «Планер», 2009. –410 с.
4. Сисоєнко Н. А. Використання ресурсів мережі Інтернет у діяльності вчителя / Н. А. Сисоєнко // Матеріали Міжнародної науково-методичної конференції «Сучасний стан природничо-математичної та технологічної освіти: тенденції, перспективи» – Випуск 13, Херсон, 2010. – С.320-322.
5. Ткаченко Л. І. Інтернет мережа: педагогічні можливості у розвитку обдарованих учнів/ Ткаченко Л. І. //Освіта та розвиток обдарованої особистості – Випуск 12, Київ, 2016. – С.20-23.

УДК 372.03.2

ПЛЮХІНА Н.П.

старший викладач кафедри педагогіки ДВНЗ «ДДПУ»

РОЛЬ СУЧАСНОГО УРОКУ В ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

У статті розглядаються погляди педагогів на роль уроку в організації навчально-пізнавального процесу.

Ключові слова: навчальний процес, пізнавальна діяльність, урок, принцип, закономірність.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Великого значення в організації навчального процесу Я.А. Коменський відводив уроку. Він вивчив та запропонував стратегію підготовки вчителя до уроку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. В подальшому багато вчених продовжили дослідження цієї проблеми. Ми можемо зустріти це в працях Ю. Бабанського, В. Лозової, В. Онищука, І. Підласого, О. Савченко, В. Сухомлинський та ін.

Однозначних поглядів на підготовку вчителя до уроку досі немає. Дослідники проблеми одностайні лише в одному, що підготовка сучасного уроку – складна і відповідальна справа.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Узагальнити досвід дослідників на проблему організації сучасного уроку.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтування здобутих наукових результатів. В. О. Сухомлинський одним із перших у новій педагогіці відчув необхідність перебудови підготовки уроку для успішного вирішення завдань, що постійно зростають. Він залишив цінні поради вчителям, у яких розкриваються важливі нюанси підготовчої діяльності. Видатний педагог писав, що справжній майстер педагогічного процесу, який знає незмірно більше, ніж вивчається в школі, не дає в поурочному плані викладу нового матеріалу. Він продумує зміст розповіді, готує наочне приладдя, приклади і задачі. Усе це немає необхідності записувати в поурочний план. Його поурочний план – це не зміст розповіді лекції, пояснення, а нотатки про деталі педагогічного процесу на уроці, необхідні для керування розумовою діяльністю учнів.

Сучасна шкільна практика підтверджує мудрість цих рекомендацій і там, де у вчителя виникають проблеми з викладанням змісту навчального матеріалу, його вплив на учнів слабшає, тому що вся його увага, усі його думки спрямовані на те, щоб не припуститися помилок під час викладу фактичного матеріалу. Тому одну з основних умов продуктивної підготовчої діяльності ми можемо сформулювати. Це – ґрунтовне володіння матеріалом, науковими знаннями. Педагог, який знає всі тонкощі свого навчального предмета, значно скорочує собі обсяг підготовчої роботи.

Розглянемо уроки «мислення», які В. О. Сухомлинський пропонував для активізації пізнавальної діяльності учнів.

Проведення «уроків мислення» починалося ще в початковій школі і мало продовження в середній ланці. В. О. Сухомлинський використовував в їх організації ідеї «пізнання з радістю», «стимулювання активності мислення», «вибудовування ланцюжків мислення».

Для школярів початкової школи це була своєрідна «школа радощів», вперше заснована в епоху Середньовіччя італійським педагогом В. де Фельтре.

Починалися ці уроки з спостереження навколишнього світу, які викликали питання, стимулювали почуття питливості та інтересу. Для підлітків «уроки мислення» ставали зрушенням до пошуку змісту життя, вибору професії. Проблеми, які визначалися педагогами для уроків навчали аналізувати, порівнювати, узагальнювати. Уроки ставали засобами самовираження учнів. Педагогічний колектив переконався, що «уроки мислення» готують учнів до активної пізнавальної діяльності.

На підставі аналізу педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського можна визначити умови проведення таких уроків:

1. Ерудиція педагога.
2. Керування процесом мислення учнів:
  - підготовка не до конкретного уроку, а до системи;
  - організація різноманітної розумової діяльності учнів на уроці;
  - урахування психічних процесів;
  - створення емоційного фону уроків.

Особливої уваги заслуговує створення творчої атмосфери на уроці. Вчитель заздалегідь підбирає завдання різноманітного характеру, використовуючи такі засоби, як спостереження, природа, книга, казка. В процесі уроку учні не лише здобувають знання, а і оволодівають навичками самостійного підходу до розв'язання поставлених на уроці завдань. Вони шукають оптимальний вибір вирішення проблем.

В своїй діяльності В. О. Сухомлинський показав нерозривний зв'язок уроку з розвитком розумового виховання. Саме організація навчальної діяльності є кроком до подальшої активізації пізнавальної діяльності учнів. Велику увагу приділяв В. О. Сухомлинський ролі вчителя на уроці. Він сформулював необхідні вимоги до вчителя для забезпечення ефективної організації навчального процесу. Це ерудиція вчителя, вміння створити доброзичливу атмосферу на уроці, необхідність врахування особливостей

психіки та індивідуального розвитку, творчий підхід до створення навчальних завдань. Кожен учень, на думку В. О. Сухомлинського, повинен бути активним учасником на уроці.

Вчитель будує поступовий ланцюжок системи знань через відкриття учнями нових понять, формул, законів. Учень відчуває свою значущість в процесі навчання, завжди підтримується інтерес до нових знань, формуються операції мислення.

Все це поступово приводить учня в суб'єкт навчального процесу. Відбувається процес самоорганізації, самоосвіти. Учень здобуває можливості вибору майбутньої професії, впевнено відчуває себе в навколишньому світі, завдяки отриманню системи знань, умінь та навичок.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Ми можемо зробити висновок, що продуктивний урок має такі риси:

- скерованість на всебічний гармонійний розвиток у поєднанні з наданням можливостей самореалізації кожному учневі з урахуванням його можливостей, інтересів та життєвих планів;
- наукове обґрунтування стратегії і тактики керування пізнавальної діяльності учнів на основі принципів і закономірностей навчання;
- напружена, посиljena, добре організована і результативна пізнавальна робота всіх учнів;
- творчий підхід до вирішення конкретних завдань відповідно до наявних умов і можливостей;
- атмосфера демократизму, відповідальності змагання, стимулювання, діловитості всіх учасників навчально-виховного процесу за результати загальної роботи.

Література

1. Я. А. Коменський Великая дидактика. – М.: Педагогика, 1982. – 656 с.

2. Махмутов М. И. Современный урок. – М.: Педагогика, 1981. – 192 с.

3. Савченко А. Я. Развитие познавательной самостоятельности младших школьников. – К.: Рад. школа, 1982. – 176 с.

4. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям. – К.: Рад. школа, 1973. – 243 с.

УДК 37.013.42

ЧУМАК Л.В.

старший викладач кафедри педагогіки ДВНЗ «ДДПУ»

КРУТОГОРСЬКА О.

студентка 4 курсу факультету початкової, технологічної і професійної освіти ДВНЗ «ДДПУ»

ПРОБЛЕМА РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ З ДЕВІАНТНОЮ ПОВЕДІНКОЮ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ А. С. МАКАРЕНКА

У публікації досліджується проблема ресоціалізації дітей та підлітків з девіантною поведінкою у педагогічній спадщині А. С. Макаренка. Аналізуються провідні ідеї видатного педагога та методи педагогічного впливу на вихованців

Ключові слова: ресоціалізація, девіантна поведінка, компенсаторні механізми, особистість, виховний вплив.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Основною педагогічною проблемою діяльності закладів соціальної реабілітації є процес перевиховання, при здійсненні якого необхідно виправляти попередній негативний життєвий досвід вихованця. Актуальність педагогічних ідей

А. С. Макаренка в сучасних умовах зумовлена його комплексним педагогічним підходом до дітей та підлітків, схильних до девіантної та делінквентної поведінки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Аналіз сучасної психолого-педагогічної літератури свідчить про інтерес дослідників до педагогічної спадщини А. С. Макаренка та його методів педагогічного впливу на вихованців (С. Бадер, І. Тараненко, К. Іващенко, Т. Гніда, В. Гриб, Л. Новикова, Т. Шанскова та ін.)

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження педагогічної спадщини А. С. Макаренка в контексті проблеми ресціалізації дітей та підлітків з девіантною поведінкою.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. У процесі перевиховання застосовуються методи гальмування негативної активності (критика, соціальний вплив сформованого колективу); методи корекції свідомості особистості (переконання, приклад, метод вибуху, бесіди); методи формування соціально значущої поведінки (режим, продуктивна праця, вправи, доручення та вимоги, метод переключення, реконструкції) та методи стимулювання соціально значущої поведінки (заохочення, показ перспективи, довіри, покарання, контроль). Зазначені методи використовувалися А. С. Макаренком у процесі перевиховання колоністів.

Метод вибуху обґрунтував і вперше застосував А. С. Макаренко, який під вибухом розумів миттєве руйнування негативних якостей, негативних стереотипів поведінки у процесі бурхливих емоційних переживань. Даний метод передбачає доведення до межі конфлікту особистості та колективу та

вибір особистості: змінити себе або стати аутсайдером у колективі. Проте, метод вибуху доцільно застосовувати лише в згуртованому колективі.

Важливим методом перевиховання, який запропонував видатний педагог, є **метод реконструкції**. А. С. Макаренко вважав, що у процесі перевиховання разом із негативними якостями особистості не можна руйнувати позитивні. Він розумів реконструкцію як відбудову всього цінного, позитивного у характері та поведінці.

Сформульований А. С. Макаренко **метод переключення** базується на спрямуванні активності вихованця у соціально значущу сферу діяльності.

«Авансування особистості» (як прийом педагогічної дії, введений А. С. Макаренко) – надання підліткові певного блага, вислів позитивної думки про особистість, навіть якщо він поки що на нього не заслуговує повною мірою. Аванс в даній ситуації спонукав до прояву кращих якостей [2].

Чи не найголовнішим успіхом виховної роботи А. Макаренка дослідники вважають відмову комуні, яку він очолював, від споживацької благодійності та державних дотацій на її утримання. Він здійснював перевиховання шляхом залучення вихованців не тільки до побутового самообслуговування, а й до рентабельної праці.

А. Макаренку вдалося домогтися, щоб основна частина заробітку вихованців накопичувалася на власному рахунку, з якого можна було брати заощадження лише після випуску з комуні або з дозволу адміністрації. Десята частина заробленого за загальною згодою йшла у розпорядження ради командирів для культурно-масових потреб та соціального захисту окремих вихованців. І незначна сума йшла на кишенькові витрати, що розвивало у комунарів навички поводження з грошима, привчало раціонально планувати свій бюджет, давало змогу реалізовувати право вибору на задоволення певних потреб.

Вивчення історико-педагогічної спадщини А. Макаренка, В. Сороки-Росинського, Я. Корчака дає можливість визначити спільні ідеї. Порівняємо ідеї видатних педагогів у контексті організації процесу ресоціалізації у закладах для дітей, позбавлених піклування батьків.

1. Вплив суспільного (громадського) життя на особистість і поведінку безпритульної дитини.

Особистість, характер і поведінка дітей зумовлені процесами, що відбуваються у суспільстві. Прикладом може слугувати те, як вихованці В. Сороки-Росинського і А. Макаренка під впливом соціально-політичної ситуації в країні на початку ХХ ст. «гралися» у революціонерів або в опозиційні маргінальні верстви (як то: злодії), а їхнє перевиховання відбувалося в процесі соцзмагань. Пізніше Я. Корчак зазначив, що всі дитячі хвороби, негаразди, життєва невлаштованість є наслідками їхнього життя та виховання – «в зміненому суспільстві і дорослі, і діти поводитимуться інакше» [3].

Слід зазначити, що суперечливі тенденції сучасного суспільства також неоднозначно позначаються на поведінці та свідомості безпритульних: чітка стратифікація різних верств, яка характеризується прагненням дітей «накопичити побільше грошей, щоб жити красиво», власна «підприємницька» діяльність безпритульних – миття машин, допомога на базарі або вокзалі; різноманітність девіантних форм отримання грошей – проституція, жебрацтво та ін., вживання алкогольних і психотропних засобів, сексуальні стосунки – все, що пропагується засобами масової інформації та приймається дітьми вулиці.

2. Індивідуальний підхід до кожного вихованця як вихідний принцип організації виховання та ресоціалізації.

А. Макаренко, покладаючи основні виховні функції на колектив, а не на особистість, достеменно, однак, знав кожного свого вихованця, відповідно з кожним по-різному вибудовував стосунки. Одним із завдань вихователя він

вважав добре знання складу своїх загонів, особливостей характеру кожного вихованця, його прагнення та перспективи.

3. Система виховання дітей має ґрунтуватися на їх власній активності та самодіяльності. Спільною базовою формою роботи, яка безпосередньо впливає з цього принципу, була обов'язкова організація у закладі дитячого самоврядування. А. Макаренко також вирішальну роль надавав дитячому самоврядуванню. В колонії ім. М. Горького і в комуні ім. Ф. Дзержинського існував інститут командирів. Головним органом самоврядування були загальні збори.

4. Створення різновікових груп вихованців: організація взаємодії дітей різного віку дає більший виховний ефект, оскільки є природною умовою постійного нагромадження та передачі досвіду старших поколінь. Це дозволяє старшим дітям оволодівати навичками та якостями, необхідними для майбутньої соціалізації: увага до людини, великодушність, вимогливість, відповідальність.

5. Введення певних пільг, відзнак для заохочення найбільш «успішних» вихованців. У комуні А. Макаренка існував поділ на комунарів і вихованців. Перші мали право на полегшену відпустку, отримання особисто зароблених грошей, займання посад, носіння відзнаки, голосування та іншого.

6. Визначення перспективи – як принцип роботи був відкритий В. Сорокою-Росинським у практичній діяльності: будь-яке знання шкідівці цінували лише тоді, коли бачили його практичне застосування. З іншого боку, для розвитку організованого колективу необхідно було визначити спільну для всіх вихованців мету: «... спільну, для всіх зрозумілу, всіма бажану, таку, що вимагає для свого здійснення дружньої, постійної діяльності» [5].

Незалежно від В. Сороки-Росинського, А. Макаренко теж приходять до висновку: «Справжнім стимулом людського життя є завтрашня радість», тобто

визначення оптимістичної перспективи є найважливішим у педагогічній техніці [4].

Слід зазначити, що працюючи з «важкими» дітьми А. С. Макаренко своїм головним завданням бачив «виправлення» душ вихованців, розглядаючи це як передумову підготовки їх до нормального життя в соціумі. В основі його концепції покладено принципи гуманізму, оптимізму, віри в людину, її можливості, поєднання вимогливості і поваги, детермінація засобів виховання обставинами та особливостями індивіда і колективу, співвідношення мети і засобів виховання, визнання цілісності особистості, гнучкість, варіювання і розвиток виховної системи.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Актуальність ідей А. С. Макаренка щодо роботи з дітьми та підлітками з проявами девіантної поведінки підтверджується сучасними державними програмами в цій галузі. Отже, педагогічні здобутки А. С. Макаренка щодо організації процесу перевиховання різних категорій дітей, що знаходяться в закладах соціальної реабілітації, схильні до девіантної та делінквентної поведінки чи просто знаходяться у складних життєвих обставинах, є сьогодні досить актуальними в роботі з такими категоріями дітей.

Література

1. Бадер С. Управління розвитком учнівського колективу в педагогічній спадщині А. С. Макаренка / С. Бадер // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2013. – №7(266). Ч.ІІ. – С. 126–132.
2. Іващенко К. Педагогічна система А. Макаренка: досвід організації дитячого самоврядування / К. Іващенко // Історико-педагогічний альманах. – 2011. – Вип.2. – С. 9–12.
3. Корчак Я. Як любити дітей. / Я. Корчак. – К.: Рад. Школа, 1976. – 160 с.

4. Макаренко А. С. Педагогічна поема / А. С. Макаренко. – К.: Рад. шк., 1973. – 524 с.

5. Сорока-Росинский В. Н. Педагогические сочинения / В. Н. Сорока-Росинский // Сост. А.Т. Губко. – М.: Педагогика, 1991. – 195 с.

УДК 371.018:613.96

ЧУМАК Л.В.

старший викладач кафедри педагогіки ДВНЗ «ДДПУ»

МОТОРІНА Д.

студентка 1 курсу факультету початкової, технологічної та професійної освіти ДВНЗ «ДДПУ»

ВПЛИВ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ШКОЛЯРА

В публікації висвітлюються питання ролі ЗМК у формуванні особистості сучасного школяра та окреслюються шляхи мінімізації негативних наслідків їх неконтрольованого впливу.

Ключові слова: засоби масової комунікації, формування особистості, соціалізація, дозвілля, ціннісні орієнтації, медіа-освіта.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В сучасному світі людина з раннього дитинства опиняється в оточенні техносфери, вагомою частиною якої являються засоби масової інформації, що грають важливу роль в житті людини. Створюючи особливий інформаційний простір, численні медіа

впливають на формування соціальних, моральних, художніх, естетичних цінностей та інтересів школярів, стають важливим фактором впливу на їх свідомість, світоглядні позиції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Аналіз сучасної психолого-педагогічної літератури щодо проблем виховання молодого покоління свідчить про наявність низки праць, присвячених проблемі ролі ЗМК у формуванні особистості сучасного школяра (О. Голубєва, Я. Жукова, Л. Мардахаєв, Г. Мироненко, С. Стерденко, Н. Череповська, С. Шандрук та ін.)

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета публікації – аналіз впливу ЗМК на формування особистості школяра, визначення соціально-педагогічних умов, реалізація яких дозволить зменшити негативні наслідки впливу ЗМК.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. На сучасному етапі існування суспільства певною популярністю і авторитетом користуються Інтернет-ЗМІ (інтернет-видання) – регулярно оновлюваний інформаційний сайт, який ставить своїм завданням виконувати функцію засобу масової інформації.

Високі рейтинги відвідування Інтернет-ЗМІ характеризуються привабливістю матеріалів для масової аудиторії, але це не завжди свідчить про їх змістовність та корисність. Найбільше підлягають впливу саме діти, підлітки, яких приваблює широкий обсяг інформації, яскравість.

Глобальні комп'ютерні мережі універсальні – передбачають усі форми самовираження і соціальної взаємодії. У мережі підліток дістає реальний шанс існувати у віртуальному просторі не як конкретна особа, а як безліч осіб.

З'явилися нові форми поведінки, характерні переважно для молодих користувачів комп'ютерних мереж.

Особливо сильний вплив здійснюють ЗМК на формування особистості неповнолітнього. Йому притаманне бажання сховатися подалі від різних заборон чи нікому не потрібних настанов дорослих. Найпростіше це зробити в Інтернеті: тисячі знайомств, сотні друзів, десятки однодумців. Так з'являються різноманітні тематичні групи з необмеженою кількістю учасників[5].

Проаналізуємо детально «Синій кит». Мета таких груп лише одна – підштовхнути дітей до самогубства. Це – квест, в якому люди, що називають себе китами, вербують підлітків в Інтернеті, підпорядковуючи їх свідомість і нав'язуючи культ смерті. Кожного дня, приблизно в 4.20, «кит» висилає дитині завдання, а їх всього 50, останнє з яких – спроба самогубства.

Звичайно, багато хто скаже, що таких спроб у всьому світі можна налічити багато, а фаталісти вкажуть на те, що це частина «природного відбору». Але не поспішаймо робити висновки, адже вийти з такої гри набагато складніше, ніж увійти. Коли гравець дає згоду на участь, «кит» відсилає йому різні психоделічні відео, музику (частіше це інструментальні треки без слів) та іншу тематичну інформацію.

Інформацію такого характеру підліток має щоденно переглядати, налаштовуючись на «велику пригоду». Спочатку, завдання здаються елементарними: прокинутися в 4.20 ранку і дивитися страшні відео чи намалювати на руці кита. Але не важко помітити, що більшість випробувань засновані на нарузі над собою: дітям весь час потрібно кудись ходити чи завдавати собі болю. В основному, це виглядає як страшна екскурсія покинутими безлюдними місцями. Після неї та багатьох інших випробувань думка про самогубство навіть для абсолютно здорових людей стає не такою вже й примарною.

А якщо підліток відмовляється виконувати завдання, йому в особисті повідомлення надходить посилення, перейшовши за яким визначається IP-адреса користувача. Так, дізнавшись місце проживання дитини, куратори можуть погрожувати розправою над рідними та близькими нічого не підозрюючого гравця. Групи мають різні назви, але однакову мету: довести до самогубства, або ж, якщо сказати молодіжним сленгом, «випиляти з життя».

Не дивлячись на те, що психіка підлітків, зазвичай, є надзвичайно крихкою та нестабільною, все ж, молоді люди, які виростили в нормальних родинах, які мають здорові стосунки з батьками та ровесниками, мають певну життєву мету, навряд чи з легкістю дозволять переконати себе в тому, що серед безлічі інших цікавих занять сьогодні їм просто необхідно накласти на себе руки. Іншими словами, діти, що мають труднощі з батьками, однолітками та самим собою більш схильні до необачних вчинків.

З метою мінімізації негативних впливів ЗМК на формування особистості школяра необхідно:

1. Інформування школярів щодо наслідків впливу ЗМК. До наслідків впливу ЗМІ, які впливають на ставлення людини до реального життя та оточуючих людей, відносять особливо інтенсивне спілкування з мережею Інтернет, що призводить до формування так званих «віртуальних» (таких, що не мають фізичного втілення або відрізняються від реально існуючих) інтересів, потреб, способу життя.

Іншими негативними наслідками впливу мас-медіа на соціалізацію, що викликані, наприклад, впливом сцен насильства у ЗМК є зміни у сприйнятті оточуючого світу (він розглядається як ворожий та страшний), сприйняття насильства як легітимного способу розв'язання конфліктів, копіювання насильницьких шаблонів поведінки [4].

2. Сприяння формуванню інформаційно-педагогічної культури.

Проблема захисту свідомості від маніпулювання за допомогою ЗМК постійно загострюється, і все більш актуальним стає питання про медіа-освіту. Медіа-освіта у сучасному світі розглядається як процес розвитку особистості за допомогою та на матеріалі засобів масової комунікації (медіа) з метою формування культури спілкування із медіа, розвитку творчих, комунікативних здібностей, критичного мислення, інтерпретації, аналізу та оцінювання медіа текстів.

Як зазначає Л. Мардахаєв [3], педагогічно цілеспрямоване використання можливостей ЗМК дозволяє формувати у дітей та підлітків інформаційно-педагогічну культуру – один з показників їх вихованості.

3. Сприяння розвитку комунікативних навичок. Соціалізація дітей та підлітків здійснюється через спілкування з людьми, які оточують дитину.

Усі дослідники ЗМК згодні із тим, що більше всього проводять часу із мас-медіа люди, у яких з різних причин обмежене коло спілкування. Тобто «спілкування» із ЗМК найчастіше має компенсаторний характер. Отже, зменшити негативний вплив ЗМК можна, розвинувши комунікативні навички підлітка.

4. Актуалізація у системі цінностей школярів загальнолюдських цінностей. Ціннісні орієнтації виступають своєрідним соціально – психологічним механізмом, який спрямовує діяльність людини, визначає форми і цілі цієї діяльності, певний тип поведінки тощо. ЗМК впливають на різні компоненти свідомості людини та її поведінку, однак визначальним є їх вплив на систему цінностей підлітка, перетворення інформації на частину цієї системи [2].

Ми вважаємо, що актуалізація у системі цінностей школяра загальнолюдських цінностей, може суттєво зменшити негативний вплив ЗМК на його особистість.

5. Залучення школярів до організованого дозвілля. Організоване дозвілля збагачує особистість учня тим, що дозволяє почувати себе значущою особистістю, реалізувати себе в шкільному та подальшому житті, залучати до творчості; дозволяє зрозуміти соціальну значущість спілкування з однолітками, учителями, батьками; допомагає знайти захист від негативних явищ у навчанні, сім'ї, житті.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Негативні наслідки впливу засобів масової комунікації можна зменшити, якщо дотримуватись певних соціально-педагогічних умов, зокрема: 1) інформування підлітків щодо негативних наслідків впливу ЗМК; 2) сприяння формуванню інформаційно-педагогічної культури; 3) сприяння розвитку комунікативних навичок; 4) актуалізація в системі цінностей загальнолюдських цінностей; 5) залучення до організованого дозвілля.

Література

1. Білецька І. Вплив організованого вільного часу на становлення особистості учня / І. Білецька, Т. Гаміна // Соціальна педагогіка: теорія і практика. – 2007. – № 3. – С. 30–33

2. Жукова Я. И. Влияние ценностных ориентаций на адекватность восприятия ценностного содержания сообщений массовой коммуникации / Ярослава Игоревна Жукова. – Автореф. дис...канд. психол. наук: 19.00.05 / РАН; Институт психологии {Москва}. – М., 1993. – 24 с.

3. Мардахаев Л. В. Социальная педагогика / Лев Владимирович Мардахаев. – М.: Гардарики, 2005. – 269с.

4. Мироненко Г. Інформаційно-технологічна безпека школяра: медіа-гігієнічний підхід / Галина Мироненко // Соціальний педагог. – 2009. – №10. – С. 48–56.

5. Стерденко С. У пошуках форм розвитку медіа-культури молоді / С. Стерденко, О. Голубєва // Соціальний педагог. – 2009. – №10. – С. 34-47.

6. Череповська Н. Психологічний захист від візуальної інформації / Наталія Череповська // Соціальний педагог. – 2009. – №10. – С. 24–33.

УДК 371.3

МОРОЗ І.Г.

вчитель-дефектолог КЗО «СЗШ №132» м. Дніпро

**ПРИЙОМИ ПРАКТИЧНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ КОРЕКЦІЙНИХ ЦІЛЕЙ,
СПРЯМОВАНИХ НА ФОРМУВАННЯ ПСИХІЧНИХ ПРОЦЕСІВ У ДІТЕЙ
З ОСОБЛИВОСТЯМИ РОЗВИТКУ
В КОНТЕКСТІ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ.**

В публікації досліджуються та аналізуються прийоми корекційної роботи з дітьми, що мають психофізичні особливості, в системі корекційної освіти.

Ключові слова: інклюзивна освіта, корекційна діяльність, діти з психофізичними особливостями, психолого-педагогічний супровід, інклюзивне освітнє середовище.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Актуальність проблеми інклюзивної освіти пов'язана насамперед, з тим, що чисельність дітей, які потребують корекційного навчання, неухильно зростає. При цьому інклюзивною освітою охоплено 5,0% таких дітей. Тому активізація розвитку інклюзивної освіти є важливим державним питанням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Аналіз сучасної наукової психолого-педагогічної літератури щодо проблеми інклюзивної освіти свідчить про наявність низки праць, у яких розглядаються концептуальні положення, принципи та інші аспекти даної проблеми (В. Бондарь, С. Єфімова, А. Колупаєва, Ю. Найда, Н. Софій, І. Ярмошук та ін.)

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження та аналіз прийомів корекційно-виховної роботи з дітьми, що мають психофізичні особливості, в системі інклюзивної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтування здобутих наукових результатів. Інклюзивна освіта передбачає істотні зміни в культурі, політиці та практичній діяльності шкіл. Одним із аспектів інклюзивної освіти є забезпечення ефективності навчання школярів з особливостями психофізичного розвитку у загальноосвітньому закладі. Увага зосереджується на соціалізації дітей цієї категорії та досягненні якості навчання.

Основною метою інклюзивної освіти є якісні зміни в особистісному розвитку таких дітей. Інклюзивна освіта передбачає, що всі діти різні, а школи й освітня система повинні підлаштовуватись під індивідуальні потреби всіх учнів – із порушенням розвитку і без них. Однак, інклюзивність не означає асиміляції чи прагнення зробити всіх однаковими, її ключовий компонент – гнучкість, урахування особистісних характеристик, що визначають темп навчання кожного.

Будь-яка форма інтегрованого навчання учнів з особливостями психофізичного розвитку може бути ефективною лише за відповідних умов:

– раннє виявлення відхилень та початок корекційної роботи, що суттєво сприяє підготовці до інклюзивного навчання;

- правильне діагностування та об'єктивний потенціал розвитку дитини (за даними психолого-медико-педагогічні консультації), зокрема можливість опанування освітнього стандарту в передбачені терміни;
- близький до вікової норми рівень психофізичного і мовного розвитку;
- психологічна готовність дитини та її батьків до навчання спільно зі здоровими однолітками;
- надання кваліфікованої корекційно-реабілітаційної допомоги;
- створення відповідного навчального середовища, побутових умов;
- забезпечення матеріально-технічної бази навчального закладу [1].

За умови відповідного висновку ПМПК, в інклюзивних класах загальноосвітніх навчальних закладів можуть навчатися діти з особливостями психофізичного розвитку.

Зміст, форми та методи навчання і виховання дітей з особливостями психофізичного розвитку мають бути корекційно спрямованими. Це означає, що кожна тема, яку вивчають у школі, кожен метод і прийом, використаний учителем мають не лише сприяти засвоєнню знань, умінь і навичок, формуванню поведінки, а і спрямуватися на виправлення вад психофізичного розвитку (залежно від дефекту).

Система корекційного впливу на учнів повинна бути розрахована на тривалий час і діяти на особистість загалом, в єдності таких її компонентів, як пізнавальні, емоційно-вольові, психічні процеси, досвід (знання, вміння, навички). Відповідно, вчителю-дефектологу необхідно узгоджувати педагогічні впливи з медичними і психологічними; дотримуватися послідовності й наступності в корекційно-виховній роботі, єдиного охоронно-педагогічного режиму в школі та сім'ї [3].

Успіх навчання і корекційно-виховної роботи учнів із психофізичними вадами залежить також і від правильної організації та здійснення медичного супроводу, а вдале проведення лікувально-профілактичних заходів – від скоординованої діяльності медичних працівників і педагогічного колективу.

У роботі дефектолога визначення прийомів роботи залежить від результатів всебічного обстеження дитини, її здібностей, віку, індивідуальних особливостей. Але загальними мають бути:

- розвиток пізнавальної активності;
- формування розумової діяльності у взаємозв'язку з розвитком мовлення;
- вдосконалення сенсорно-перцептивної діяльності;
- вдосконалення всіх видів пам'яті та уваги;
- формування комунікативних здібностей;
- розвиток загальної та дрібної моторики;
- корекція недоліків мовлення [2].

Розглянемо специфіку роботи з учнями, які мають розумову відсталість і затримку психічного розвитку. Навчання таких школярів має такі особливості: повільність, простий виклад матеріалу, повторюваність, поглиблений індивідуальний і диференційований підходи, предметно-наочний і практичний характер, опора на більш розвинені здібності і подолання загальної недостатності та вад інтелектуальної сфери; спеціальна організація навчальної діяльності, зокрема розвиток стимулів до навчання та пізнавальних інтересів; керівна роль учителя, що виявляється в сукупності форм (педагог дає знання, організовує спостереження, інструктує, перевіряє, оцінює).

Незважаючи на різноманітність причин, які обумовлюють затримку психічного розвитку, її прояви мають низку спільних для цієї групи дітей особливостей: інтелектуальна недостатність, що виявляється у навчально-пізнавальній діяльності, інертність, повільність мислення, схильність до конкретизації, недорозвинення словесно-логічного мислення, бідність мовного розвитку, нестійкість і підвищена неуважність.

У своїй роботі я використовую наступні методи роботи з дітьми, які мають затримку психічного розвитку:

1. Дітям з ЗПР властива низька ступінь стійкості уваги, тому необхідно спеціально організовувати і направляти увагу дітей. Корисні вправи, які розвивають всі форми уваги.

2. Ці діти потребують більшої кількості спроб, щоб освоїти спосіб діяльності. Тому необхідно надати можливість дитині діяти в одних і тих же умовах неодноразово.

3. Інтелектуальна недостатність цих дітей проявляється в тому, що складні інструкції їм недоступні. Необхідно дробити завдання на короткі відрізки і пред'являти дитині поетапно, формулюючи завдання чітко і конкретно.

4. Висока ступінь виснаження дитини з ЗПР може приймати як форму стомлення, так і зайвого збудження. Тому небажано примушувати дитину продовжувати діяльність після настання стомлення. Однак, багато дітей з ЗПР схильні маніпулювати дорослими, використовуючи власну стомлюваність як привід для уникнення ситуацій, що вимагають від них довірливої поведінки.

5. Щоб втома не закріпилася у дитини як негативний підсумок спілкування з педагогом, обов'язковою церемонією «прощання» з демонстрацією важливого позитивного результату роботи. В середньому тривалість етапу роботи для однієї дитини не повинна перевищувати 10 хвилин.

6. Будь-який супровід дітей з затримкою психічного розвитку являє собою комплекс спеціальних занять і вправ, спрямованих на підвищення пізнавального інтересу, формування довірливих форм поведінки, розвиток психологічних основ навчальної діяльності. Заключна частина – продуктивна діяльність дитини: малювання, аплікація, конструювання з паперу і т.д.

В роботі з дітьми-аутистами необхідно враховувати:

а) недостатність соціальних взаємодій (складність налагоджувати відносини та ігровий контакт з однолітками); б) порушення комунікації (труднощі з зоровим та тактильним контактом); в) стереотипність дій (стереотипні рухи, репліки, інтереси).

На заняттях основну увагу треба приділяти розвитку соціальної уяви. На матеріалі сюжетних малюнків, слайдів вчимося розуміти та пояснювати вчинки, думки, відчуття інших людей: передбачати, що буде потім, або було до поданих подій; розуміти ситуації загрози; приймати участь у іграх, діалогах, малюванні, де є потреба в уяві; планувати майбутнє (канікули, завтрашній день, тощо); бути готовим до незнайомих ситуацій.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Корекційна робота в системі інклюзивної освіти охоплює всі напрямки навчальної діяльності з учнями, які мають вади, спрямована на розвиток різноманітних психічних процесів.

Тільки завдяки кваліфікованій допомозі, правильно організованій спеціальній корекційній роботі послаблюються дефекти розвитку дітей.

Література

1. Софій Н. З., Найда Ю. М. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти / Інклюзивна школа: особливості організації та управління : [навч.-метод. посіб.] / [А. А. Колупаєва, Ю. М. Найда, Н. З. Софій та ін.] ; за заг. ред. Л. І. Даниленко. – К., 2007. – 128 с.
  2. Колупаєва А. А. Навчальний курс «Вступ до інклюзивної освіти» / А. А. Колупаєва, С. М. Єфімова. – К., 2010. – 19 с.
- Ярмощук І. Інклюзивне навчання в системі освіти / І. Ярмощук // Шлях освіти. – 2009. – № 2. – С. 24–28.

УДК 37.018.32:316.42-057

КУЗЬМІНА О.В.

доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки ДВНЗ «ДДПУ»

kuzmina_ev@list.ru

ГРИБОЄДОВА Т. О.

аспірант кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи ДВНЗ

«ДДПУ»

**ПІДГОТОВКА СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ
ДО РОБОТИ З МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ З АДАПТАЦІЇ
ДО САМОСТІЙНОГО ЖИТТЯ**

У статті розглядається одне з актуальних питань- готовність майбутніх соціальних педагогів до роботи молодшими школярами в інтернатних закладах щодо їх підготовки до самостійного життя.

Ключові слова: готовність, соціальний педагог, соціальна адаптація, самостійність, молодший школяр, соціум.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Професійна діяльність соціальних педагогів у нашій країні протягом останніх років набуває великої соціальної ваги, бо значний контингент осіб, які потребують кваліфікованої допомоги, серед яких переважають діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена

стаття. Питаннями до підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з молодшими школярами щодо їх підготовки до самостійного життя приділяли увагу у своїх працях такі науковці як: І. Зверева, А. Капська, О. Кузьміна, Л. Міщик, І. Мигович, О. Мороз, С. Пашенко, В. Поліщук, В. Тимченко, С. Харченко.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – проаналізувати питання готовності майбутніх соціальних педагогів до роботи з молодшими школярами до самостійного життя в умовах інтернатного закладу.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтування здобутих наукових результатів. Підготовку майбутніх соціальних педагогів науковці визначають як процес і результат (формування готовності до певної професійної діяльності; цілісний неперервний процес становлення особистості фахівця; процес формування фахівця нового типу, який має швидко й адекватно реагувати на зміни в суспільстві, компетентно вирішувати соціально-педагогічні проблеми; система організаційно-методичних заходів, які забезпечують формування професійної спрямованості, знань, умінь, навичок). Загальна робота підготовки соціального педагога до роботи з молодшими школярами з соціальної адаптації до самостійного життя в умовах інтернатного закладу, її різні аспекти привертала увагу багатьох дослідників. Ученими досліджено: соціально-педагогічні причини соціальної адаптації до самостійного життя (І. Зверева, О. Кузьміна, С. Харченко та ін.), шляхи і засади соціальної адаптації до самостійного життя (В. Баженові та ін.), теоретичні і методичні засади підготовки студентів до соціальної адаптації до самостійного життя (Р. Вайнолова та ін.). У сучасних умовах загострення суспільних проблем питання підготовки висококваліфікованих соціальних педагогів набуло особливої актуальності Проблема теоретичної та методичної підготовки соціальних педагогів до здійснення професійної діяльності є однією з центральних у теорії соціально-педагогічної роботи. Підходи до її вирішення

знаходимо в працях О. Безпалько, В. Бочарової, М. Галагузової, І. Зверєвої, А. Капської, О. Кузьміної, Л. Міщик, В. Поліщук, С. Харченко та ін. У дисертаційних дослідженнях, присвячених питанням професійної підготовки соціальних педагогів до роботи з соціальної адаптації до самостійного життя в умовах інтернатного закладу розглядаються особливості роботи соціального педагога з підлітками (О. Кузьміна). Проблема формування готовності соціальних педагогів до здійснення професійної діяльності висвітлена у роботах Р. Вайноли, С. Пашенко; до здійснення соціально-правої роботи – І. Ковчиної; формування професійної-етичної культури соціальних педагогів – О. Маскалюк, О. Пономаренко; формування комунікативних якостей – Д. Годлевської, О. Гури, Г. Локаревої, А. Первушиної; практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів – З. Фалинської. Разом із тим рівень розробленості проблеми підготовки соціальних педагогів не є вичерпаним. Незважаючи на широкий спектр теоретичних і прикладних підходів у вивченні процесу підготовки соціального педагога до роботи з молодшими школярами до самостійного життя: недостатньо вивчені її структура, зміст та основні компоненти. Одним із провідних питань теорії соціальної педагогіки є підготовка майбутнього соціального педагога до здійснення професійної діяльності. Концептуальні засади теорії і методики підготовки фахівців у галузі соціальної педагогіки в Україні розроблені такими провідними науковцями як І. Зверєва, А. Капська, Л. Міщик, І. Мигович, О. Мороз, С. Пашенко, В. Поліщук, В. Тимченко, С. Харченко. Професійній діяльності фахівців з соціально-педагогічної роботи та побудові моделі їх професійних якостей присвятили свої дослідження В. Бочарова, Р. Вайнола, М. Галагузова, С. Григор'єв, І. Зязюн, І. Мельничук, С. Омельченко, С. Пальчевський, З. Фалинська, Е. Холостова. Концептуально проблеми професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів/працівників в Україні розглянуті вітчизняними науковцями за таким напрямом як управління якістю соціальної освіти

(М. Б. Євтух); педагогічний, психологічний та управлінські аспекти професійної підготовки соціального педагога (Л. І. Міщик); професійна підготовка соціальних працівників умовах університетської освіти (О. Г. Карпенко); підготовка соціального педагога до соціально-правового захисту особистості (І. М. Ковчина); професійна підготовка соціальних педагогів в умовах неперервної освіти (В. А. Поліщук); дидактичні основи підготовки студентів до соціально-педагогічної діяльності (С. Я. Харченко). Професійна підготовка, як процес, що забезпечує формування готовності майбутнього фахівця до професійної діяльності, лише тоді розвиває та активізує зусилля та професійну свідомість, коли пізнавальна діяльність майбутнього соціального працівника здійснюється в умовах близьких до практичної професійної діяльності; тобто коли пізнавально-теоретичні дії співставляються та порівнюються з професійно-орієнтованими діями. Оскільки соціальний педагог є значущою постаттю соціальної сфери, як суб'єкт загальної та професійної культури в ролі організатора, управлінця та безпосереднього виконавця соціальної роботи, то професійна підготовка соціальних педагогів має забезпечити формування і всебічний розвиток компетентного, конкурентоспроможного інтелектуально-творчого фахівця з активною громадянською позицією, готового зробити свідомий вибір власного місця у професійній діяльності в соціальній сфері. Особливої актуальності при цьому набувають діяльнісні аспекти соціальної роботи, оскільки реальна дійсність вимагає застосування не лише різних форм та методів роботи, що були б адекватними до нових потреб соціуму, але й особливого змістового наповнення, спрямованого на реальну допомогу молодшим школярам. Практична реалізація діяльнісного підходу в соціальній роботі передбачає не тільки ознайомлення майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників-практиків з новими методами соціальної роботи, але й служить науково-дослідною базою для пошуку дієвих механізмів та умов адаптації цих методів до конкретних клієнтів з урахуванням перспектив

розвитку і визначення їхнього місця в житті. Процес професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів зумовлюється сутністю соціально-педагогічної діяльності, її цінностями і характеризується метою, завданнями, змістом, технологією здійснення навчально-виховного процесу, характером взаємодії викладачів і студентів, досягнутими результатами. Головна мета процесу підготовки полягає в єдності навчання, виховання та всебічного розвитку студентів на основі цілісності та спільності в діяльності. Організація процесу підготовки фахівців умовно поділяється на три етапи: початковий, основний і завершальний [5, с. 187]. На початковому етапі для організації процесу підготовки майбутніх соціальних педагогів створюються відповідні педагогічні умови. З цією метою вирішуються такі завдання: цілепокладання, діагностика умов, прогнозування досягнень та планування розвитку процесу. Сутність цілепокладання полягає в обґрунтуванні і постановці цілей, які необхідно трансформувати в конкретні завдання. Правильно визначити завдання процесу підготовки допомагає педагогічна діагностика, яка є дослідницькою процедурою, що спрямована на з'ясування умов і обставин, за яких має відбуватися процес підготовки. Прогнозування є наступним кроком процесу підготовки, сутність якого полягає в завчасному оцінюванні можливих результатів. Цей етап завершується скорегованим на основі результатів діагностики і прогнозування проектом організації процесу підготовки. Основним етапом є процес здійснення професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів, який передбачає постановку і роз'яснення мети та завдань, взаємодію викладачів і студентів, використання визначених методів, засобів і форм підготовки, створення сприятливих умов, стимулювання діяльності студентів. Результативність процесу підготовки соціальних педагогів залежить від доцільності поєднання зазначених елементів між собою, їх спрямованості, практичної реалізації мети; від наявності зворотних зв'язків, які дозволяють своєчасно здійснювати корекцію та педагогічну взаємодію. На

завершальному етапі процесу підготовки соціальних педагогів здійснюється аналіз досягнутих результатів, що допомагає зрозуміти причини відхилень і визначити, де, як і чому допущені помилки або за рахунок створення яких умов досягнуті позитивні результати. Ми вважаємо, що професійне самовизначення соціального педагога мають зумовлювати, перш за все, педагогічні основи життєвого самовизначення дитини, які спрямовано на нейтралізацію деприваційних умов розвитку та формування стійкості їх життєвих прагнень і переконань. У своєму дослідженні Дмитренко К. А. розглядає модель формування готовності майбутніх соціальних педагогів до професійної комунікації в процесі педагогічних практик являє собою спеціально організовану узгоджену взаємодію суб'єктів (викладачів, керівників практик від кафедр) та об'єктів (студентів – майбутніх соціальних педагогів), що реалізується через докладно розкриті нами вище мету, принципи, завдання, зміст, форми й методи. Посилаючись на традиційні погляди про найважливіші етапи будь-якого педагогічного процесу (В. Безрукова, І. Підласий та ін.), визначили таку послідовність процесу реалізації моделі формування готовності майбутніх соціальних педагогів до професійної комунікації в процесі педагогічних практик, якого передбачається:

1. Поглиблення знань професійної комунікації на заняттях із навчальних дисциплін «Педагогіка», «Соціальна педагогіка», «Соціальна психологія», «Комунікативна майстерність соціального педагога», «Методика роботи соціального педагога в закладах освіти», «Технології соціально-педагогічної діяльності» із запровадженням ігрових, активних, інтерактивних методів на лекційних, семінарських, практичних заняттях і в самостійній роботі з певної навчальної дисципліни.

2. Проведення у позанавчальний час комунікативних тренінгів для студентів експериментальних груп.

3. Доповнення завдань педагогічних практик для студентів експериментальних груп завданнями комунікативного характеру.

4. Укладання рекомендацій для викладачів, керівників педагогічних практик від кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи щодо реалізації моделі формування готовності до професійної комунікації в процесі педагогічних практик у студентів експериментальних груп.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Підвищення рівня якості професійної підготовки майбутнього соціального педагога є нагальною потребою сучасної психолого-педагогічної науки і практики, а також одним із пріоритетних напрямків модернізації і фундаменталізації вищої педагогічної освіти в Україні на сучасних теоретико-методологічних засадах.

Література

1. Вайнола Р. Х. Особистісний розвиток майбутнього соціального педагога в процесі професійної підготовки : [монографія] / Вайнола Р. Х.; за ред. С. О. Сисоєвої. – Запоріжжя : Хортицький навчально-реабілітаційний багатопрофільний центр, 2008. – 460 с.

2. Вайнола Р. Х. Педагогічні засади особистісного розвитку майбутнього соціального педагога в процесі професійної підготовки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія і методика професійної освіти” / Р. Х. Вайнола. – К., 2009. – 44 с.

3. Зверєва І. Д. Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю в Україні: теорія і практика : монографія / І. Д. Зверєва; М-во освіти і науки України ; Ін-т проблем виховання Академії педагогічних наук. – К. : Правда Ярославичів, 1998. – 393 с.

4. Поліщук В.А. Теорія і методика професійної підготовки соціальних педагогів в умовах неперервної освіти: [монографія] / За ред.Н.Г. Ничкало. – Тернопіль: ТНПУ, 2006. – 424 с.

УДК 371.3

АРУТЮНОВ О.

студент 1 курсу факультету початкової, технологічної та професійної освіти ДВНЗ «ДДПУ»

ЧУМАК Л.В.

науковий керівник – ст. викладач кафедри педагогіки ДВНЗ «ДДПУ»

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА В УКРАЇНІ

В публікації розкриваються зміст та основні завдання інклюзивної освіти в українських загальноосвітніх навчальних закладах, аналізуються вимоги до педагога, структура інклюзивної компетентності вчителя тощо.

Ключові слова: інклюзивна освіта, психолого-педагогічний супровід, діти з особливостями психофізичного розвитку, інклюзивне освітнє середовище.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Однією із форм навчання дітей з особливими освітніми потребами є визнана в багатьох країнах світу інклюзивна форма освіти, яка забезпечує безумовне право кожної дитини навчатися в загальноосвітньому закладі за місцем проживання із забезпеченням усіх необхідних для цього умов. Тому сьогодні проблема інклюзивного навчання в Україні набуває досить важливого значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що проблема інклюзивної освіти висвітлювалась у працях К. Бовкуш, В. Бондаря, А. Колупаєвої, Ю. Найди, Р. Петришина, Н. Софій, В. Синьова, А. Тряпціної, І. Хафізулліної, А. Шевцова та ін.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз основних концептуальних положень, принципів, завдань та змісту інклюзивної освіти та перспектив її розвитку в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. Інклюзивна освіта – гнучка індивідуалізована система навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в умовах масової загальноосвітньої школи за місцем проживання. Навчання відбувається за індивідуальними навчальними планами та забезпечується медико-соціальним та психолого-педагогічним супроводом. Інклюзивна освіта передбачає створення освітнього середовища, яке б відповідало потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку.

Навчання в інклюзивних навчальних закладах є корисним як для дітей з особливими освітніми потребами, так і для дітей з типовим рівнем розвитку, членів родин та суспільства в цілому.

Вперше інклюзія була підтримана Всесвітньою декларацією прав людини у 1948 році і знаходить відображення у всіх міжнародних документах у сфері освіти.

Створення та розвиток умов для отримання якісної освіти в загальноосвітньому закладі для дітей з особливими навчальними потребами – одна з основних цілей Всеукраїнського фонду «Крок за кроком», який було

засновано в 1999 році Міжнародним фондом «Відродження» (м. Київ) і Міжнародним центром розвитку дитини (Вашингтон, США).

Запровадження інклюзивного навчання в Україні передбачає вирішення наступних завдань:

- створення умов для вільного доступу дітей з обмеженими фізичними можливостями до приміщень навчальних закладів;
- забезпечення наукового, навчально-методичного супроводу, створення нормативно-правової бази даного процесу;
- підготовка педагогів до роботи з дітьми, які мають особливі потреби та формування відповідного ставлення до таких учнів їх здорових однолітків [1].

Передбачається організація в школах психологічні консультацій, а також введення нової професії – асистент вчителя. Школи необхідно забезпечити такими спеціалістами, як логопеди, фізичні реабілітологи, корекційні педагоги тощо.

Основними принципами інклюзивної освіти є:

- рівний доступ до навчання в загальноосвітніх закладах та отримання якісної освіти кожною дитиною;
- визнання здатності до навчання кожної дитини та необхідність створення суспільством відповідних умов для цього;
- забезпечення права дітей розвиватись у родинному оточенні та мати доступ до всіх ресурсів місцевої спільноти;
- залучення батьків до навчального процесу дітей як рівноправних партнерів та їх перших учителів;
- створення навчальних програм, які ґрунтуються на особистісно орієнтованому та індивідуальному підходах, що сприяють розвитку навичок навчання протягом усього життя;
- визнання факту, що інклюзивне навчання передбачає додаткові ресурси, необхідні для забезпечення особливих освітніх потреб дитини;

- використання результатів сучасних досліджень та практики в реалізації інклюзивної моделі навчання;
- інтегрований підхід у вихованні та навчанні дітей, який передбачає залучення педагогів, батьків, спеціалістів [3, с. 11].

Інклюзивна компетентність педагога має проявлятися в майстерності організовувати спільну діяльність учнів різних категорій, цілком відповідально оцінювати рівень засвоєних знань навчального матеріалу учнями з різними типами порушень розвитку, та вмінні обирати відповідні прийоми виховного впливу на дітей у класі.

Інклюзивне навчання дітей з особливими освітніми потребами та осіб без інвалідності має свої переваги:

- не розділяє дітей з інвалідністю та їх однолітків;
- дає уявлення про те, які проблеми можуть мати інваліди, та виховує повагу й толерантність суспільства до інвалідів;
- допомагає дітям з особливими потребами набути впевненості у собі у реальних умовах, що не відірвані від дійсності;
- допомагає дітям з особливими освітніми потребами оцінити, більш реально, свої здібності, навички та можливості;
- витрати на таке навчання відносно невисокі порівняно із навчанням у спеціальних закладах [5].

В інклюзивних класах наголос робиться в першу чергу на розвиток сильних якостей і талантів учнів, а не на їхніх фізичних або розумових проблемах. Взаємодія з іншими дітьми сприяє когнітивному, фізичному, мовному, соціальному та емоційному розвитку дітей з особливими освітніми потребами. При цьому діти з типовим рівнем розвитку демонструють відповідні моделі поведінки дітям з особливими освітніми потребами і мотивують їх до цілеспрямованого використання нових знань і вмінь.

Результати діяльності експериментальних навчальних закладів дають можливість зробити висновки, що діти з особливими потребами, які навчаються в інклюзивних класах, стали прихильніше ставитися до оточуючих, підвищився їх інтерес до навчальної діяльності та спілкування, з'явилася мотивація до самоконтролю, стали частіше виявлятися почуття гордості за себе та продукт власної діяльності. Найбільш позитивно вплинуло залучення на соціально-емоційну сферу дітей, розвиток їх творчості та фізичної культури.

В той же час виявились і проблеми вітчизняної системи освіти, що заважають інтеграції дітей з особливими освітніми потребами:

- недосконалість законодавства у галузі освіти, що зумовлює відсутність механізмів розвитку та фінансування системи інклюзивного навчання;
- недостатнє матеріально-технічне та кадрове забезпечення загальноосвітніх навчальних закладів (відсутність спеціального допоміжного навчального обладнання, спеціально розроблених навчальних методик та програм інклюзивного навчання);
- непристосованість будівель загальноосвітніх навчальних закладів для безперешкодного доступу до них учнів ; недостатня психологічна готовність учнів та педагогів до спільного навчання із особами з інвалідністю [4].

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Інклюзивне навчання в загальноосвітніх закладах відображає одну з головних демократичних ідей – усі діти є цінними й активними членами суспільства.

Питання інтеграції дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітній простір є надзвичайно актуальним, особливо у контексті тих змін, які сьогодні відбуваються в освіті і суспільстві. Зміна акцентів у трактуванні концепції інвалідності зумовлює необхідність забезпечення комплексного підходу у створенні умов, які сприяли б реалізації прав осіб з інвалідністю на рівні з іншими громадянами країни.

Політика держави у цій сфері має базуватися на вже існуючих тенденціях, світових інноваційних підходах до розв'язання проблем інвалідності, та кращому практичному досвіді.

Література

1. Колупаєва А. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітніх навчальних закладах: Монографія / А. А. Колупаєва. – К.: Педагогічна думка, 2007. – 208 с.
2. Права дітей с особами образовательными потребностями на равный доступ к качественному образованию / под ред. Н. Софий. – К.: [б. и.], 2006. – 59 с.
3. Синьов В., Шевцов А. Нова стратегія розвитку корекційної педагогіки в Україні / В. Синьов, А. Шевцов // Дефектологія. – 2004. – № 2. – С. 6–11.
4. Сучасні тенденції розвитку спеціальної освіти (українсько-канадський досвід) : матеріали Міжнар. конф. / за ред. В. І. Бондаря, Р. Петришина. – К. : Наук. світ, 2004. – 200 с.
5. Софій Н. З., Найда Ю. М. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти / Інклюзивна школа: особливості організації та управління: навчально-методичний посібник / Колупаєва А. А., Найда Ю. М., Софій Н. З. та ін. за заг. ред. Даниленко Л.І., – К.: 2007. – С. 128

УДК 37.34:398.21

ЖУМАНОВА О. О.

*студентка 2 курсу українсько-англійського відділення філологічного
факультету ДВНЗ «ДДПУ»*

ЛЯХ Г. Р.

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки ДВНЗ «ДДПУ»,
glyakh16@gmail.com*

ЖУМАНОВА О. О., ЛЯХ Г. Р.

РОЛЬ КАЗКИ У МОРАЛЬНОМУ ВИХОВАННІ ДІТЕЙ

У статті розглядається казка як неперевершений засіб виховання дітей. Вказано на особливості казки як жанру, які сприяють моральному становленню підростаючого покоління. Охарактеризовано групи казок, розкрито їх роль у моральному вихованні дітей певного віку.

Ключові слова: народна казка, казки про тварин, чарівні казки, соціально-побутові казки, моральне виховання, позитивний герой.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Наші предки, поряд з розвитком різних ремесел і промислів, створили оригінальну систему виховання, яка відображала вимогу народу і тогочасні соціальні відносини. Народ завжди дбав про всебічний розвиток підростаючого покоління з метою підготовки до життя, праці, захисту своєї Батьківщини від ворогів. Задля цього народ винайшов цілу систему засобів цілеспрямованого впливу на дітей та підлітків, серед яких казка займає чільне місце. У казках відобразилися світогляд народу, його морально-етичні принципи, багатовіковий досвід

виховання підростаючого покоління. Саме з казки починається пізнання дитиною навколишнього світу.

Малюки починають цікавитися казкою ще до двох років. У традиційній культурі цьому передував період дитинства, коли до дитини зверталися спочатку з колисковими піснями, потім – з пестушками, потім – з примовками. Примовки, по суті, є тим містком, по якому проходить малюк до казки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Багато видатних педагогів, психологів, письменників минулого відзначали виховне та розвивальне значення казки (С. Русова, Л. Толстой, Л. Українка, К. Ушинський, І. Франко та ін.). В. Сухомлинський особливо цінував казку як засіб розумового, морального, патріотичного виховання школярів. Сучасні педагоги підкреслюють роль казки в екологічному (О. Бихалова, О. Роман), статевого вихованні (О. Петренко), у розвитку мовлення (Л. Іщенко), розглядають її як засіб соціалізації (М. Заброцький, О. Литвишко), формування національної культури (С. Садовенко).

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у тому, щоб на основі аналізу українських народних казок показати їх роль у моральному вихованні дітей.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. «Казки – це вигадані оповідання, котрі передаються протягом багатьох століть із роду в рід, з покоління в покоління, тому вони увібрали в себе найхарактерніші й найгуманніші людські бажання, мрії, народну мораль, ідеали краси» [8, с. 6]. Але, як зазначав В. Сухомлинський, «казка для маленьких дітей – не просто розповідь про фантастичні події; це – цілий світ, в якому дитина живе, бореться, протиставляє

злу свою добру волю» [6, с. 174]. Вона допомагає дитині орієнтуватися в навколишньому світі, збагачує її душевне життя, змушує відчутти себе безстрашним учасником уявних битв за справедливість, за добро, за свободу, і, коли потреба в ній мине, дитина сама руйнує її. До восьмирічного віку казка потрібна дитині для того, щоб якомога повніше, багатше пережити цей корисний для її психічного розвитку період.

Казковий епос поділяється на 3 основні групи: казки про тварин, чарівні (героїко-фантастичні), соціально-побутові казки [7, с. 6].

Казки про тварин («Журавель і лисиця», «Лис Микита», «Пан Коцький», «Два цапи», «Сірко») найбільш популярні у дітей 1–2-х років, коли дитина намагається осмислити, що вона бачила, робила, відчувала, а закони світу дорослих є для неї складними й незрозумілими. В українських народних казках тварини набувають людських рис – вони думають, говорять, роблять вчинки. По суті, такі образи несуть дитині знання про світ людей, а не тварин. Зазвичай тут немає чіткого поділу персонажів на позитивних і негативних. Кожен з них наділений якоюсь однією рисою, притаманною йому особливістю характеру, яка і обігрується в сюжеті. Так, традиційна риса лисиці – хитрість, тому мова йде про те, як вона дурить інших звірів («Лис Микита», «Про хитру лисичку», «Колобок» тощо). Вовк жадібний і нерозумний, у взаєминах з лисицею він неодмінно потрапляє в халепу («Лисичка-сестричка і вовк-панібрат», «Як лис вовкові масло показав» тощо). У ведмедя не настільки однозначний образ, він буває злим, а буває і добрим, але при цьому завжди залишається недотепою («Ведмідь і павучок»). Якщо в такій казці з'являється людина, то вона незмінно виявляється розумнішою і лисиці, і вовка, і ведмедя. Розум допомагає їй здобувати перемогу над будь-яким супротивником.

У казках про тварин багато дії, руху, енергії – того, що притаманне і дитині. Сюжет розгортається стрімко. Щасливі кінцівки казок відповідають життєрадісності дитини, його впевненості в благополучному результаті

боротьби добра зі злом. У них багато гумору. Ця їх чудова властивість розвиває у дітей почуття реального і просто веселить, розважає, радує, призводить у рух душевні сили. У казках про тварин багато пісенок. Пісенно-ритмічний початок надає розповіді сильну емоційну експресію, урізноманітнює її, надає казці риси незвичайного, властивості гри. Пісеньки і примовки, прислів'я такі виразні, що живуть самостійно, концентруючи в собі поетичний сенс казок у стислій ритмико-ігровій формі. Усе це сприяє легкому запам'ятовуванню казок дітьми. Запавши в пам'ять, казка стає невіддільною частиною дитячої свідомості.

Чарівні казки («Кирило Кожум'яка», «Кривенька качечка», «Молодильна вода», «Телесик», «Яйце-райце» тощо) призначені для дітей з двох до п'яти років, коли діти починають найбільш активно фантазувати і мислити образно. Жодна чарівна казка не обходиться без дивовижної дії, без втручання в життя людини дива.

Все, що відбувається в чарівній казці, фантастично: її герой, потрапляючи то в одну, то в іншу небезпечну ситуацію, рятує друзів, знищує ворогів – бореться не на життя, а на смерть. Небезпека є особливо сильною, страшною тому, що головні противники його – не звичайні люди, а представники надприродних темних сил: Змій (3-, 9-, 12-головий), Баба Яга, Водяник, Кобиляча голова та ін. Здобуваючи перемогу над цією нечистю, герой нібито підтверджує своє високе людське начало, близькість до світлих сил природи. У боротьбі він стає ще сильнішим і мудрішим, набуває нових друзів і отримує повне право на щастя.

У сюжеті чарівної казки головний епізод – це початок мандрівки героя заради того чи іншого важливого завдання. На своєму довгому шляху він зустрічається з підступними противниками і чарівними помічниками. У його розпорядженні виявляються досить дієві засоби: килим-літак, чудовий клубочок або дзеркальце, а то і звір або птах, що говорять, стрімкий кінь або вовк. Всі вони виконують прохання і накази героя. У них не виникає жодного

сумніву в його моральному праві наказувати, оскільки надважливим є завдання, поставлене перед ним, а сам герой бездоганний.

У чарівних казках не буває непоправних життєвих бід, разом з тим вони не приховують і те, що реальний світ знає тяжкі людські страждання, але все закінчується благополучно завдяки диву. Уявна перемога добра над злом завжди активізує почуття дитини. Потреба у справедливості, прагнення подолати життєві негаразди назавжди робляться частиною її світовідчуття. Це надзвичайно важливо для формування у людини життєвої стійкості та якостей борця за справедливість.

Соціально-побутові казки («Два брати», «Дідова дочка і бабина дочка», «Мудра дівчина», «Язиката Хвеська» та інші) приваблюють п'яти – семирічних дітей, які в казках шукають відповіді на свої нагальні проблеми. Така казка найбільш близька до повсякденного життя. Схвалення або засудження завжди подається в ній відкрито, чітко виражається оцінка: що аморально, що гідно осміяння і т.д.

Постійними героями сатиричних казок виступають «прості» – бідні люди. Однак вони незмінно беруть гору над «непростими» – багатими або знатними людьми. На відміну від героїв чарівної казки тут бідняки досягають торжества справедливості без допомоги дивних помічників – лише завдяки розуму, спритності, винахідливості та ще вдалим обставинам.

У побутових казках з'являються часом і персонажі-тварини, а можлива і поява таких абстрактних дійових осіб, як, Правда і Кривда, Горе-безталання. Головне тут не підбір персонажів, а сатиричний осуд людських вад і недоліків.

Тисячолітньою практикою народного виховання підтверджена багатогранна роль казок у розвитку дитини – вони розвивають мовлення, пам'ять, мислення, уяву і фантазію; формують моральні якості (дбайливість, старанність, чесність, працьовитість, гостинність тощо), екологічну й естетичну культуру, культуру спілкування, сприяють фізичному і трудовому вихованню

підростаючого покоління. Казки відіграють велику роль в етнізації дітей. Саме через казку дитина починає усвідомлювати себе частиною свого народу, розуміти стосунки між людьми, у неї формується гуманне ставлення до людей, тварин, природи.

Найбільший вплив казка створює на моральний розвиток дитини. Сприймаючи казку, у дитини формується уявлення про добро і зло, справедливість і несправедливість, хоробрість і боягузтво, правдивість і брехню.

У багатьох дослідженнях відзначається, що казки є своєрідною формою повчання. Їхня сила в тому, що в них акумульовано вироблені народом виховні кодекси, які своєрідно діють на дитячу психіку і свідомість, містяться важливі поради чи повчальні висновки відносно певної специфічної проблеми. Причому повчання в них не явне, а приховане [4, 5]. Діти сприймають казку легко, природно і просто, навіть не відчуваючи, що їх виховують. Висновок про те, якою повинна бути людина, прозорий і зрозумілий дітям, він впливає з учинків героїв, оскільки в казках завжди винагороджуються працьовитість, мудрість, справедливість, товариськість, чесність, турботливість, і, навпаки, засуджуються неробство, хитрість, несправедливість, нечесність. Природно діти сприймають і накази, які містять казки, наприклад: не ходити одним у ліс, слухатися батьків тощо.

Дуже важливо для дітей, що в казці герой, який втілює добро, завжди прекрасний. Це – або непереможний богатир, який захищає свій народ, або просто людина, яка перемагає зло розумом, мудрістю, винахідливістю. У будь-якому випадку позитивного героя відрізняють розум, краса, вмілі руки або добре чаклунство, а негативного – потворність і підступність. Тому діти люблять казкових героїв, вірять їм і переносять цю віру та любов зі світу казкового у світ реальний. Слухаючи або читаючи казку, дитина відчуває себе її активним учасником і завжди ототожнює себе з тим персонажем, який бореться

за справедливість, добро і свободу. У цьому співчутті малих дітей шляхетним і мужнім героям літературного вимислу і полягає основне виховне значення казки. Отже, завдяки казці діти починають усвідомлювати найголовніші істини людського життя, вона допомагає формувати основи моральності, моралі, за законами якої їм доведеться жити.

У кожній казці прокладена межа між добром і злом. Вони – непримиренні вороги і знаходяться в одвічній боротьбі. І в цьому протиборстві завжди перемагає добро, завжди торжествує справедливість. Ця ідея перемоги добра над злом завжди переконлива, тому що виношувалася і народжувалася разом з виникненням свідомості людей та удосконалювалася разом з її розвитком, вона пронизана споконвічною вірою й надією всього людства в торжество добрих начал. Саме тому така велика сила казки і саме тому діти так вірять у неї. У майже будь-якої народної казки все підпорядковується тільки досконалим законам людського буття, тим ідеалам, які пройшли перевірку багатьох поколінь людей, викристалізувалися, стали загальнолюдськими. І дітям легко прийняти ці ідеали, легко погодитися із закономірністю.

Моральному збагаченню дітей сприяють такі особливості казки як жанру:

1. Казки вселяють упевненість у торжестві правди, у перемозі добра над злом. Оптимізм казок особливо подобається дітям і підсилює виховне значення цього засобу.

2. Захопливість сюжету завдяки складній схемі подій, зовнішніх зіткнень і боротьби. Це особливо привертає увагу дітей, що робить казку досить ефективним педагогічним засобом.

3. Образність – важлива особливість казок, яка полегшує їх сприйняття дітьми, нездатними ще до абстрактного мислення. У героя зазвичай вельми виразно та яскраво показуються головні риси характеру, які зближують його з національним характером народу. Відвага, працьовитість, дотепність – ці та

інші позитивні риси розкриваються у дії, завдяки різноманітним художнім засобам.

4. Кумедність, гумор робить казку цікавою. Крім цього, у всіх народів є казки, спеціальне призначення яких – розважити слухачів.

5. Дидактизм є однією з найважливіших особливостей казок. Натяки в казках застосовуються саме з метою посилення їх дидактизму. Повчання даються не загальними міркуваннями і прямими настановами, а яскравими образами і переконливими діями. Той чи інший повчальний досвід поступово складається у свідомості слухача [2].

Аналіз виховної практики і педагогічної літератури дозволяє стверджувати, що робота з казкою має різні форми й методи: читання казок та їх переказування, обговорення поведінки казкових героїв і причин їх успіхів та невдач, театралізоване виконання казок, драматизація у ролях знайомої дітям казки, інсценізація (точне і послідовне відображення змісту казки за допомогою костюмів, різних декорацій), ігри за сюжетами знайомих казок, демонстрація казок за допомогою проєкційних засобів, перегляд екранізації казок, ритмізування (ритміко-речетативна розповідь на одній ритмічній кривій, з однією інтонацією), узагальнюючі бесіди на теми: «Моя улюблена казка», «В гостях у казки», «Казка в гостях у дітей», тематичні розважальні заняття («Казка бабусі Орисі», «Казка дідуся Панаса», «Вам казка, а мені бубликів в'язка»), дидактичні ігри («З якої казки герой?» або «З якої казки я прийшов?»), «Добери картинку», «Подорож у дивовижний світ казок», «Лист дідуся-казкаря»), заміна характеру персонажів казок, бесіда на морально-етичні теми за змістом казки, самостійне складання дітьми казок, бесіди за змістом ілюстрації до казок і репродукцій картин на казкові сюжети, розв'язання проблемних ситуацій у казці, свято казки, проведення конкурсу знавців казок, виставки малюнків дітей за мотивами казок; придумування продовження казки, зміна кінцівки казки, зміна ситуацій у знайомих казках, зміна характерів

персонажів казки, складання казки з персонажами з інших казок, складання нової казки за допомогою різних опорних елементів: малюнків, відео, схеми тощо [1, 3, 6]. В. Сухомлинський особливо дбав, щоб діти фантазували, творили, складали нові казки, у чому вбачав могутній засіб їх розумового розвитку [6, с. 175].

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Аналіз педагогічної літератури показав, що казка є важливою складовою виховного процесу дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Це найкращий спосіб прищепити дитині хороші риси характеру, навчити етикету і правил безпеки без нотацій. Адже цікаву історію малюк готовий слухати завжди. Замислюючись над історіями не про абстрактних персонажів, а про саму себе, дитина проектує на себе позитивні якості героїв і на простих прикладах бачить, чому доброта, воля і кмітливість важливі в житті.

Казка може не тільки виховувати, а й коригувати поведінку, у багатьох випадках знімати складні психологічні проблеми і стреси, які непокоять незміцнілу психіку дитини. Для цього можна вибирати відповідні сюжети вже існуючих казок і розбирати їх в рольових іграх або театральних постановках.

Література

1. Казка як засіб розвитку словесної творчості // Дошкільне виховання. – 2009. – № 10. – С. 23–24.
2. Кондратьєва Л. В. Казка як засіб духовно-морального виховання дітей дошкільного віку / Л. В. Кондратьєва [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://salatua.info/vixovannya-ditej/r575.html>. – Заголовок з екрана.
3. Нетрадиційне використання казки для навчання та виховання дітей. З досвіду роботи вихователя Кривенко І. М.
4. Петренко О. Б. Роль казки у формуванні орієнтації дитини на цінності своєї статі (на матеріалі спадщини Василя Сухомлинського) / О. Б. Петренко

[Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_53/93.pdf. – Заголовок з екрана.

5. Солодухов В. Л. Значення казки в процесі навчання і виховання молодших школярів / В. Л. Солодухов // Вісник ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Психологія. Випуск 51. – Харків, 2015. – С. 200–210.

6. Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям / В. А. Сухомлинский – К.: Рад. шк., 1988. – 272 с.

7. Українські народні казки: Для мол. та серед. шк віку / [Передм. М. К. Дмитренка; Упоряд. О. С. Яремійчук]. – К.: Веселка, 1989. – 412 с.

8. Українські народні казки: для мол. шк. віку (Передм., упоряд. та адаптація текстів Л. Ф. Дунаєвської; Худож. О. В. Петренко. – К.: Веселка, 1991. – 367 с.

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

У збірнику наукових праць «Актуальні питання сучасної педагогіки» публікуються наукові статті за напрямками:

1. Вища школа
2. Загальна школа.
3. Початкова школа.
4. Дошкільна педагогіка.
5. Історія педагогіки.
6. Соціальна педагогіка.

Наукові статті, що подаються до друку, повинні бути написані українською мовою (крім статей, надісланих зарубіжними учасниками) та містити матеріал, не опублікований раніше.

Обсяг статті, включно зі списком цитованої літератури (не більше 12 джерел), повинен становити не більше 5 повних сторінок формату А4.

Рукопис оформляється згідно з Держстандартом ДСТУ 3008-95 за такою структурою:

У першому рядку: ліворуч (без відступу) вказують класифікаційний індекс **УДК** (шрифт Times New Roman, напівжирний, прямий, кегль 14). УДК надається довідково-бібліографічним відділом бібліотеки ВНЗ, де ви працюєте. За правильність надання УДК несуть відповідальність працівники бібліотеки.

Прізвище та ім'я автора(ів) статті (вирівнювання по центру, шрифт Times New Roman, напівжирний, прямий, кегль 14).

Посада, вчене звання, місце роботи, адреса електронної пошти (вирівнювання по центру, шрифт Times New Roman, напівжирний, *курсив*, кегль 14).

Назва статті розміщується нижче через один інтервал, вирівнювання по центру, шрифт Times New Roman, напівжирний, прямий, кегль 14, усі літери прописні.

Анотація подається через один інтервал від назви статті, вирівнювання по ширині, шрифт Times New Roman, кегль 14, *курсив*, відступ першого рядка на 1,25 см. Текст анотації повинен мати обсяг 4-5 рядків, у якому стисло

викладається актуальність статті, мета, зміст, перспективи подальших досліджень.

Ключові слова розташовуються безпосередньо під анотацією, вирівнювання по ширині, шрифт Times New Roman, кегль 14, *курсив*, відступ першого рядка на 1,25 см.

Основний текст статті, розподілений на абзаци, подається відповідно до вимог: набір тексту здійснюється у редакторі Microsoft Word (розширення.docx,.doc,.rtf), шрифт Times New Roman, кегль 14, прямий, через 1,5 міжрядкових інтервали, на аркуші формату А4 (книжковий), усі береги по 2 см.

Основний текст статті повинен містити необхідні елементи (без нумерації в тексті), які потрібно виділити напівжирним шрифтом:

1. **Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.**

2. **Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття.**

3. **Формулювання цілей статті (постановка завдання).**

4. **Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів.**

5. **Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі.**

6. **Література** (розміщується через один інтервал від останнього рядка тексту з відступом слова «Література» на 1,25 см).

Посилання на використані джерела подаються по тексту у квадратних дужках ([1, с. 3]). Оформлення літературних джерел слід виконувати відповідно до вимог ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання».

Рисунки (схеми, графіки, малюнки, фото та ін.) вставляють у статтю в одному з форматів (.jpeg,.bmp,.tif,.gif) з роздільною здатністю не менше за 300 dpi (подавати якісні оригінали). Написи на рисунках виконують шрифтом основного тексту та розміру. Рисунки підписують і нумерують (якщо їх більше ніж один) під рисунком по центру тексту за допомогою шрифту Times New Roman, кегль 14, *курсив*. **Усі об'єкти в простих рисунках, зроблених у Word, мають бути обов'язково згруповані.** Текст статті не повинен містити рисунків і/або тексту в рамках, рисунків, розташованих поверх/за текстом й т.п. – текст слід форматувати таким чином, щоб для всіх об'єктів було встановлено розміщення «у тексті». Складні, багатооб'єктні рисунки з нашаруваннями готувати за допомогою графічних редакторів (CorelDraw, PhotoShop та ін.).

Таблиці повинні мати вертикальну орієнтацію і будуватися за допомогою майстра таблиць редактора Word з арабською нумерацією, текст у таблиці оформлюється шрифтом Times New Roman, кегль 14, через 1 міжрядковий інтервал. Обсяг таблиць не повинен перевищувати 1/4 загального обсягу статті.

УВАГА!!! У тексті не допускається вирівнювання пропусками (для цього використовуються параметри абзацу); розрізняються дефіс «-», який не відділяється пропусками, і тире «—», яке відділяється з обох боків пропусками; перед розділовими знаками пробіл не ставиться, а після них – ставиться. Дужки та лапки безпосередньо охоплюють текстовий блок і відділяються пробілами лише зовні. У документі не застосовуються колонтитули (крім першої сторінки публікації зі знаком авторського права) та зноски.

У тексті статті ініціали відділяються від прізвищ, а сторінка від номера нерозривним пробілом (комбінація клавіш Ctrl+Shift+Пробіл), напр: *І. О. Синиця* або *с. 15*.

ПОПЕРЕДЖЕННЯ!!! Текст має бути вичитаний і перевірений. Статті друкуються в авторській редакції. За достовірність фактів, цитат, власних імен, посилань на літературні джерела та інші відомості відповідають автори публікацій. Посилання на роботи, що не публікувались не припустиме.

Наприкінці статті автор вказує дату відправлення оригіналу статті до редакції.

7.Відомості про кожного автора подаються на окремому листі(не входить в оплату за статтю), де зазначається:

Прізвище, ім'я, по батькові _____

Вчене звання _____

Науковий ступінь _____

Посада _____

Місце роботи _____

Поштова домашня адреса: _____

Країна _____

Номер мобільного телефону _____

Адреса електронної пошти _____

УВАГА!!! Обов'язковою для всіх авторів, які не мають наукового ступеня, є **зовнішня рецензія-рекомендація**. Для авторів без вченого ступеня (зокрема й магістрантів) рукопис супроводжується рецензією наукового керівника.

Видання здійснюється із залученням авторських коштів: для викладачів, вчителів – 20 грн. за одну сторінку тексту, для аспірантів – 15 грн. за одну сторінку тексту, для студентів – 10 грн. за одну сторінку тексту. Вартість одного примірника 50 грн. Оплата здійснюється особисто за адресою: м. Слов'янськ, Державний вищий навчальний заклад «Донбаський державний педагогічний університет», кафедра педагогіки, Г. Батюка, 19, головний корпус, 6 поверх, ауд. 626 **або перерахуванням** на картку Приватбанку № 5168 7572 9774 0617 із позначкою «За статтю **прізвище автора**» після повідомлення на електронну адресу автора про прийняття редколегією статті до друку, але не пізніше 5 днів після отримання повідомлення.

Матеріали для публікації можуть подаватись або особисто за адресою: м. Слов'янськ, Державний вищий навчальний заклад «Донбаський державний педагогічний університет», кафедра педагогіки, Г. Батюка, 19, головний корпус, 6 поверх, ауд. 626, або електронний варіант надіслати на електронну пошту за адресою **kafedra.pedagogiku@ukr.net**. Назва файлу повинна мати прізвище автора **Шевченко_стаття.doc, Шевченко_квитанція.jpeg**.

ЗМІСТ

КУЗЬМІНА О.В. ЯН АМОС КОМЕНСЬКИЙ – ФУНДАТОР ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ.....	3
ЛЯХ Г. Р. Я. А. КОМЕНСЬКИЙ ПРО РОЛЬ УЧИТЕЛЯ У НАВЧАННІ ТА ВИХОВАННІ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ.....	10
ШЕВЧЕНКО В. В. ЗАГАЛЬНОПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ ЯНА АМОСА КОМЕНСЬКОГО	17
САЯПІНА С. А. ХАРАКТЕРИСТИКА ДЖЕРЕЛЬНОЇ БАЗИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОШКІЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ У ВІТЧИЗНЯНІЙ НАУЦІ ТА ПРАКТИЦІ (1960 р. – ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ).....	22
КОВАЛЬОВА О.В., ГАВРИШ О.Г. ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ ТА ВІТЧИЗНЯНИХ ПЕДАГОГІВ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ	29
БІЛЕЦЬКИЙ О.А., ТАРАСЕНКО В.Д. ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРНЕТ-ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛІВ.....	36
ПЛЮХІНА Н.П. РОЛЬ СУЧАСНОГО УРОКУ В ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ	46
ЧУМАК Л.В., КРУТОГОРСЬКА О. ПРОБЛЕМА РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ З ДЕВІАНТНОЮ ПОВЕДІНКОЮ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ А. С. МАКАРЕНКА	50
ЧУМАК Л.В., МОТОРІНА Д. ВПЛИВ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ШКОЛЯРА	56
МОРОЗ І.Г. ПРИЙОМИ ПРАКТИЧНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ КОРЕКЦІЙНИХ ЦІЛЕЙ, СПРЯМОВАНИХ НА ФОРМУВАННЯ ПСИХІЧНИХ ПРОЦЕСІВ У ДІТЕЙ З ОСОБЛИВОСТЯМИ РОЗВИТКУ В КОНТЕКСТІ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ.....	62
КУЗЬМІНА О.В., ГРИБОЄДОВА Т. О. ПІДГОТОВКА СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ З МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ З АДАПТАЦІЇ ДО САМОСТІЙНОГО ЖИТТЯ	68
АРУТЮНОВ О. ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА В УКРАЇНІ	75
ЖУМАНОВА О. О., ЛЯХ Г. Р. РОЛЬ КАЗКИ У МОРАЛЬНОМУ ВИХОВАННІ ДІТЕЙ.....	81

Актуальні питання сучасної педагогіки

*Збірник наукових праць
Виходить двічі на рік
(Випуск 3)*

Відповідальний редактор:

О. В. Кузьміна – доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки
Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний
університет»

Комп'ютерна верстка – **К. Ю. Іванова**

Адреса редакції: 84121, Донецька область, м. Слов'янськ, вул. Г. Батюка,
19, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», кафедра
педагогіки (головний корпус, 6 поверх, ауд. 626).

E-mail: kafedra.pedagogiku@ukr.net

Підписано до друку _____ р.
Формат 60x84 1/8. Ум. др. арк. 19,0.

Тираж 300 прим. Зам. № 381.

Підприємець Маторін Б.І.

84116, м. Слов'янськ, вул. Г. Батюка, 19.
Тел./факс +38 06262 3-20-99. E-mail: matorinb@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК №3141, видане Державним
комітетом телебачення та радіомовлення України від 24.03.2008 р.
